

EESTI TÖOLISKLASSI STREIGIVÕITLUS 1918. AASTA LÖPUL JA 1919. AASTAL

Dots. ajalootead. kand. K. Siilivask

NSV Liidu ajaloo kateeder

Töölisklassi streigivõitlus kapitalistide ja kodanliku riigi vastu Eestis kodusõja ja interventsiooni perioodil moodustas ühe tähtsama osa eesti töörahva üldisest (sõjalisest, majanduslikust, poliitilisest ja ideoloogilisest) võitlusest nõukogude võimu eest. Valgete vägede tagalas, kodanliku terrori ja diktatuuri tingimustes, eriti 1919. a., kujunes just EKP juhtimisel toimunud töölisklassi streigivõitlus kõige efektiivsemaks abinõuks, mis aitas mobiliseerida tööstustöölise hulki, eelkõige Tallinnas, aktiivsele poliitilisele võitlusele kapitalistide, kodanliku diktatuuri ja nõukogudevastase interventsioonisõja vastu. Tööliste streigivõitlus tabas real juhtudel valusalt ka kodanluse sõjalisi huve, kuivõrd streigid raskendasid Eesti kodanliku armee sõjavarustuse tootmist, selle remonti ja toimetamist rindele.

Käesolevas artiklis tehakse esmakordselt katset anda enam-vähem süstemaatiline ülevaade eesti töölisklassi streigivõitlusest kodusõja ja interventsiooni perioodil, kuna senises ajaloolises kirjanduses¹ on seda küsimust käsitletud vaid seoses selle ajajärgu üldsündmustega. Küsimuse käsitlemisel on silmas peetud aga ka üldist sõjalist, poliitilist ja majanduslikku olukorda, ilma milleta streigivõitluse isoleeritud käsitus ei ole mõistetav. Artikli põhiliiks allikmaterjaliks on olnud arhiivimaterjalid.

Saksa imperialistliku okupatsiooni tulemusena katkesid Eesti traditsioonilised majanduslikud sidemed Venemaaga. Ajutiselt katkes ka Eesti suurtööstusettevõtete krediteerimine, mida seni olid põhiliselt teinud Vene suurpangad ja aktsiaseltsid. Selle tõttu Eesti ala tööstusettevõtted jäid tooraineteta, turgudeta ja krediidita. Saksa okupatsioonivõimud, teostades oma röövpoliitikat, vedasid kohapealt välja nii tooraineid kui ka tööstusseadmeid.

¹ Vt. V. Kingissepp, *Iseseisvuse ikke all*, Tallinn 1953; U. Taigro, *Eesti töörahva võitlus nõukogude võimu ja rahu eest kodusõja aastail (1918—1920)*, Tallinn 1957; P. Vihailem, *Eesti kodanlus imperialistide teenistuses*, Tallinn 1960.

Piiratud rahalist krediiti hakati andma alles 1918. a. suvel ja sedagi peamiselt neile ettevõtetele (tekstiilitööstus), mille toodangut sai kasutada Saksa armee varustamiseks.

Okupantide peremehetsemise tulemuseks oli Eesti tööstuse laostumine ja kiire allakäik. Sünge pildi tööstuse osas toimunud langusest annab Eestimaa Vabrikantide Ühingu 19. novembri märgukiri kodanlikule Ajutisele Valitsusele.² Märgukirjas osutatakse, et 1917. a. algul oli Eestimaa Vabrikantide Ühingusse kuulunud 35 tööstusettevõtet umbes 40 000 töölise, kellest 1918. a. novembriks on järele jäänud vaid 9000. Märgitakse, et paljud vabrikud töötavad $\frac{1}{4}$ koormusega, 4 päeva nädalas, et osagi töolistest alles hoida ja ettevõtteid säilitada. Märgukirjas rõhutatatakse, et selline tööstuse raske olukord võib ka tõsisemid poliitilisi tagajärgi tuua, sest töölised püüavad ise olukorrast välja pääseda vägivalla teel, s. o. kehtestada revolutsioonilisel teel oma võim.

Tööstuse elustamiseks taotlesid vabrikandid kodanlikult Ajutiselt Valitsuselt, et see 1) võtaks tarvitusele abinõud toorainete muretsemiseks ja valmistoodangu väljaveoks, 2) organiseeriks küttematerjalide ja õlide sissevedu, 3) annaks tööstusettevõtetele riiklikku krediiti, 4) parandaks äärmiselt raskeid toitlusolusid ning reguleeriks riiklike seadustega töolistest ja vabrikantide vahelkorda.³

Kuid kodanlik Ajutine Valitsus ei olnud suuteline tööstuse äga töolistest toitlus- ja palgaolusid mainimisväärselt parandama. Need jäid äärmiselt viletsateks kogu interventsioonisõja vältel. Tööstus jäi virelema ka 1919. aastal, millal kogu Eesti territoorium langenes interventide ja valgekaartlaste võimu alla. 1919. a. esimestel kuudel kogus kodanliku valitsuse töö ja hoolekande ministeerium, mida juhtisid sotsid, ankeetlehtede alusel andmeid tööstuse olukorra kohta Eestis. 1919. a. märtsis saadigi andmed kokku, mis näitasid, et tööstuse olukord oli endiselt katastroofiline. Saadud andmete alusel konstateeriti, et kui aastatel 1916—1917 tööstustöolistest arv Eestis (andmed puudusid Saaremaa ja Valga linna kohta, mis üldist pilti ei muuda) oli 51 739, siis 1919. a. märtsiks oli see langenud 14 752-le, seega $\frac{3}{4}$ ehk täpsemalt 71,5% võrra.⁴

Üksikute suurettevõtete kaupa oli töolistest arvu langus järgmine:

	Töolistest arv	
	enne Saksa okupatsiooni	1919. a. märtsis
1. Vagunehitustehas «Dvigatel»	1793	619
2. Fr. Krulli Masinaehitustehas	733	206

² Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklik Keskarhiiv (ENSV ORKA), fond 73, nimistu 1, säilitamisühik 2, lehed 1—10.

³ ENSV ORKA, f. 73, nim. 1, s.-ü. 2, l-d 7—9.

⁴ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1095, l. 1.

3. Wiegandi Masinaehitustehas	679	126
4. Elektrimootoritohas «Volta»	1510	22
5. Põhja-Lääne (Beckeri) Laevaehitus- tehas	3481	69
6. Vene-Balti Laevatehas	7325	383
7. Noblessneri Allveelaevatehas	1257	646
8. Kreenholmi Manufaktuur	8500	2588
9. Narva Linavabrik	1500	1300
10. Balti Puuvillavabrik	2150	899
11. Kärđla Kalevivabrik	448	—
12. Narva Kalevivabrik	2000	856
13. Sindi Kalevivabrik	300	899
14. Lutheri Mõõblivabrik	1500	330
15. Tallinna Tselluloositehas	1029	685
16. Johanseni Paberivabrik	371	202
17. Türi Paberivabrik	350	183
18. Kunda Tsemenditehas	1050	152
19. Aseri Tsemenditehas	440	83
20. Mayeri Keemiateshas	283	264 ⁵

Eriti suur oli langus metallitöölise osas — 90,1%. Tekstiilitööstuses (lina- ja kalevitööstus) oli langus väiksem, sest ta sai osalt kasutada kohalikke tooraineid (lina, vill). Töölise arvu langus oli eriti suur Eesti masinaehituskeskuses Tallinnas. Töölise arv langes siin 28 648-ilt 5180-le, s. o. ligi $\frac{5}{6}$ võrra. Virumaal (koos Narvaga) langes töölise arv 13 552-ilt 4488-le, s. o. 66,9%. Väikelinnades ja maakondades, kus oli olemas vaid peamiselt kohaliku turu tarbeid rahuldav väike- ja kesktööstus, oli töölise arvu langus väiksem: Tartus umbes 50%, Viljandimaal 45% ja Järvamaal 34%.⁶

Tööstuse langus ja sellega seotud töölisklassi arvu langus Eestis tõid kaasa raskeid poliitilisi tagajärgi. See tingis töölisklassi kontsentratsiooni ja revolutsioonilise võitlusvõime lange-mise, tema poliitilise mõju tunduva vähenemise, mis kergendas kodanluse võimule jäämist. 1919. a. suvest alates tööstuse olukord mõnevõrra paranes, sest toorainete ja kütte sissevedu veidi suurenes ning kasvasid (koos kodanliku armee ja ta liitlaste arvu-lise kasvuga) sõjateellimused. Kuid tööstuse elavnemine oli siiski minimaalne ja töölise arvu mainimisväärne tõus ilmnas alles pärast interventsioonise lõppu.

Tööstuse laostumine põhjustas massilise tööpuuduse. 1918. a. novembris oli ainuüksi Tallinna ja Tartu tööbörssi büroodes registreeritud üle 10 000 töötatöölise.⁷ Tegelikult oli töötatöölise veelgi rohkem. Paljud töötud ennast ei registreerinud, sest töö-börside kaudu tööd peaaegu ei saadud. Ka 1919. aastal, vaatamata arvukatele mobilisatsioonidele kodanlikku armeesse, jäi töö-

⁵ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1005, 1-d 25—30.

⁶ Sealsamas, l. 5 jj.

⁷ Sealsamas, l. 7.

puudus püsima. 1919. a. aprillis oli ainuüksi Tallinnas ametlikult registreeritud 4381 töötatöölist.⁸ Üle riigi aga arvestati töötatööliste arvu 14 000-le.⁹ 1919. a. juunis oli üle riigi registreeritud 10 084 töötatöölist.¹⁰ Ja isegi veel 1919. a. novembris on ametlikult registreeritud 2485 töötatöölist.¹¹

Ainukeks efektiivseks abinõuks, millega kodanlik valitsus suutis sellal tööpuudust vähendada, oli mobiliseerimine armeesse, mille tõttu interventsioonisõja lõpuks töötute arv väheneb, kuid ei kao ka siis mitte.

Tööstuse laostumine ja massiline tööpuudus tõi kaasa tööliklassi vaesumise, tema majandusliku olukorra äärmise halvendamise. Juba Saksa okupatsiooni kuudel, millal kehtis äärmiselt madal tööpalk ja madalad toitlusnormid, olid töölisel oma säästud ja isegi paljud hädatarvilikud tarbeesemed (riided jne.) mäha müünud, et mitte nälga surra. Kuid Kodanliku Ajutise Valitsuse võimu ajal nende olukord ei paranenud. Vabrikandid, kasutades massilise tööpuuduse olukorda, püüdsid jätkata tööliste halastamatut ekspluaterimist ega tahtnud tõsta isegi okupatsiooniaegseid palganorme.

1918. a. 16. jaanuaril kehtestas nõukogude valitsus Eestis uued ühtsed palgatariifid (Tallinna kohta), mille kohaselt kvalifitseeritud tööliste keskmiseks päevapalgaks määrati 18 rubla ja kvalifikatsioonita (õppimata) tööliste päevapalgaks 15 rubla. Saksa okupatsioonivõimud kehtestasid uued palganormid — kvalifitseeritud töölistele 4 rubla ehk 8 marka päevas (Vene rubla ja Saksa marga kurss määrati kindlaks üks kahe vastu) ja õppimata töölistele 2,5 rubla ehk 5 marka päevas. Okupatsioonikuudel toimunud streikide tulemusena (peamiselt septembris 1918) saavutasid töölisel minimaalse palkade tõstmise ja seati sisse nn. perekonna abirahad olenevalt tööliste perekonnaliikmete arvust. Kuid ka okupatsiooni lõpul ulatus tööliste keskmine päevapalk vaid 6—12 margale päevas.¹²

Seepärast on mõistetav, miks pärast revolutsiooni puhkemist Saksamaal, mis sündmuste käigule Eestis avaldas suurt mõju, ja revolutsioonilise käärimise tekkimist kohalikes Saksa vägedes, eesti tööliklass astus üksmeelselt välja saksa okupantide vastu. 8. novembril puhkes Tallinnas tööliste üldstreik, mis levis ka Eesti raudteele. 8.—12. novembrini kestnud Tallinna üldstreigist võttis kodanliku töö ja hoolekande ministeeriumi andmeil osa 6585 töölist ja streigi tulemusena läks kaduma 18 755 tööpäeva.¹³ See streik oli otseselt suunatud okupatsioonivõimude ja elukalliduse vastu.

⁸ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1225, l-d 2—9.

⁹ Eesti Vabadussõda, 2. köide, lk. 36.

¹⁰ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1224, l. 3 jj.

¹¹ Sealsamas, s.-ü. 1225, l-d 16 ja 22.

¹² ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1005, l. 12.

¹³ Sealsamas, l. 21 ja 22.

Kuid eesti tööliklass avaldas kohe oma klassisuhtumist ka kodanliku Ajutise Valitsuse suhtes, kes alustas tegevust 11. novembril. Viimase vastu organiseeriti EKP juhtimisel 12. novembril võimas tööliste demonstratsioon. Ja ainult Saksa vägede väljaastumine kodanliku Ajutise Valitsuse kaitseks ning relvastamata tööliste demonstratsiooni laialiajamine nende poolt päästis kodanliku valitsuse kukutamisest tema tegevuse teisel päeval.

Eesti tööliklass, eriti Tallinna tööliised, asusid novembris kohe, vastukaaluks kodanlikule Ajutisele Valitsusele, organiseerima oma töörahva võimu. Selleks moodustati Tallinnas Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu, mis juba 19. novembril 1918. a. tuli kokku ja võttis vastu otsuse, kus nõuti nõukogude võimu kehtestamist kogu Eesti territooriumil, kodanliku Ajutise Valitsuse likvideerimist, Saksa okupatsioonivägede lahkumist ning igasuguste interventsoonikatsete lõpetamist Eesti suhtes.

Ühtlasi, kasutades okupatsioonivõimude nõrgenemist ja seda, et kodanliku Ajutise Valitsuse võim oli alles organiseerimisjärgus ning nõrk, asusid eesti tööliised taastama ka teisi tööliklassi masiorganisatsioone, eelkõige ametiühinguid. Juba 1918. a. novembris taastati enamik okupatsioonivõimude poolt laialisaadetud ametiühinguid. Viimased, tegutsedes illegaalse EKP^o juhtimisel, asusid kohe koondama tööliisi võitlusele oma olukorra parandamise eest.

11.—13. novembrini toimus majanduslik streik Krulli Masinaehitustehases, mille tulemuseks oli palkade osaline tõstmine. Streikijate arvu kohta ei ole toodud andmeid, kuid neid võis olla umbes 200, sest niipalju tööliisi oli sellal ettevõttes tööl. 19.—21. novembrini toimus Tallinna trükitööliste streik, millest töö ja hoolekande ministeeriumi andmetel võttis osa 197 töölist.¹⁴ Teistel andmetel aga oli streikijaid umbes 300.¹⁵ Streik oli põhiliselt majanduslik ja tema tulemusena saavutati trükitööliste palkade tõstmine 25% võrra, kuid samal ajal nõudsid tööliised ka, et EKP poolt väljaantav tööliklassi häälekandja «Kommunist» võiks legaalselt ilmuda.¹⁶

20.—22. novembril 1918. a. puhkes EKP üleskutsel Tallinnas kodanliku Maapäeva kokkutuleku vastu suunatud poliitiline streik, millest võtsid osa suuremad Tallinna tööstusettevõtted kokku 3942 töölisega. Streigi tulemusena läks kaduma 8870 tööpäeva.¹⁷ Streigi ajal toimusid ka tööliste kodanlusevastased demonstratsioonid, mis aga relvastatud Kaitseliidu poolt vägivaldselt laiali aeti.

Valmistades ette kodanliku Ajutise Valitsuse kukutamist Eestis, asus EKP Keskkomitee ja tema juhtimisel ühtlasi Tal-

¹⁴ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1005, l. 21 jj.

¹⁵ Vt. P. Vihalemm, viidatud teos, lk. 166.

¹⁶ Sealsamas.

¹⁷ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1005, l-d 21 ja 22.

linna Töölise Nõukogu ning ametiühingud tööliste organiseerimisele majanduslikule võitlusele kapitalistide vastu. Majandusliku võitluse teel tõmmati poliitilisse võitlusse kodanluse vastu kaasa kõiki töölisi, ka neid, kes poliitiliselt olid väheteadlikumad: Seega töölisklassi majanduslik võitlus moodustas sellal ühe osa töörahva üldisest võitlusest nõukogude võimu eest, mis oleks lahendanud kõik töörahva nõudmised.

Üksikud järeleandmised majanduslikul alal, mis saavutati rea streikide teel novembris, ei muutnud mainimisväärselt töölisklassi üldist majanduslikku olukorda. Seepärast püstitas EKP 1918. a. novembris Tallinna tööliste ette ühise nõudmise — asuda võitlusse 1918. a. 16. jaanuari nõukogude palgatarifi taastamise eest. Selle nõudmisega ühinesid kõik Tallinna ametiühingud ja tähtsamate tööstusettevõtete töölised. Nõudmine esitatigi novembri lõpul Eestimaa Vabrikantide Ühinguale. 29. novembril toimusid selles küsimuses kodanliku Ajutise Valitsuse töö ja hoolkande ministriumis läbirääkimised vabrikantide ühingu ja töölisesindajate vahel. Siin töölisesindajad tõstsid ühtlasi üles ka nõudmise, et vabrikandid peaksid okupatsioonikuude eest tagantjärele välja maksma selle palgavahe, mis tekkis nõukogude palgatarifi asendamise tulemusena okupatsiooniaegse palgatarifiiga. Kokkuleppele ei jõutud.

3. detsembril 1918. a. esitas vabrikantide ühing oma vastumärgukirja, kus, viidates tööstuse äärmiselt raskele olukorrale ja krediitide puudumisele, keelduti 1918. a. 16. jaanuari palgatarifi kehtestamisest, kuid lubati teha tööliste väiksemaid järeleandmisi. Nii lubati alates 1. detsembrist 1918 tõsta kõigi kategooriate tööliste palka 2 marga ning alaealiste tööliste ja kvalifitseerimata tööliste palku 1 marga võrra päevas.¹⁸ Seega vabrikandid, püüdes säilitada oma kasumeid, keeldusid tööliste nõudmisi endise palgatarifi kehtestamise osas täitmast. Nad soovitasid oma märgukirjas valitsusel olukorda lahendada sel teel, et muretseda tööliste kindlate hindadega toidu- ja tarbeaineid.¹⁹

Kuna oli selge, et vabrikantidega kokkuleppele ei jõua, siis katkestasid töölisesindajad 4. detsembril 1918 läbirääkimised ja otsustasid tööliste õigustatud nõudmised ellu viia üldstreigi väljakuulutamise teel.

Uue üldstreigi puhkemine Tallinnas ähvardas kodanlust kõige kriitilisemal momendil. 28. novembril oli Punaarmee vabastanud Narva ja 29. novembril kuulutati siin välja iseseisev Eesti Nõukogude Vabariik — Eesti Töörahva Kommuun. Järgnevat Punaarmee pealetungi toetasid laiad töörahvahulgad. Toimusid tööliste ülestõusud Purtse-Jõesuus (2. detsembril), Aseri töölisesulas (11. detsembril), Tartus (20. detsembril) ja paljudes teistes kohtades. Ka Tallinnas valmistusid töölised EKP juhtimisel rel-

¹⁸ ENSV ORKA, f. 200, nim. 1, s.-ü. 2, l. 10 jj.

¹⁹ Sealsamas.

vastatud ülestõusuks kodaõliku valitsuse vastu. Üldstreigi lahtipuhkemine oleks aga võinud saada tõukeks üldisele relvastatud ülestõusule Tallinnas.

Sellises kriitilises olukorras otsustas kodanlik Ajutine Valitsus, lähtudes kodanluse üldistest poliitilistest huvidest, tööliste nõudmised rahuldada, et nende äärmist meelepaha ära hoida, ja andis välja spetsiaalse seaduse, millega kohustati vabrikante 1918. a. 16. jaanuari nõukogudeaegset palgatariffi uuesti sisse viima.²⁰ Selle tulemusena tõusid tööliste palgad keskmiselt 15—18 margale päevas.

See oli kahtlemata Tallinna töölisklassi oluline majanduslik võit. Ühtlasi oli see erakordne nähtus, kus kodanlik valitsus oma kriitilise seisundi tõttu rahaldas tööliste nõudmised täielikult. Kunagi hiljem ei teinud kodanlus ja kodanlik valitsus nii ulatuslikke järeleandmisi. Osalisi järeleandmisi tuli töölistele hiljem mõningatel juhtudel siiski teha. Teiselt poolt nõrgendas see aga teatud määral töölisklassi üldist pealetungi kodanlusele Tallinnas, sest mõned ebateadlikumad tööliste kihid piirdusid majanduslike nõudmistega.

Kodanlus hakkas ennast julgemini tundma siis, kui 12. detsembril ilmus Tallinna sadamasse Inglise sõjalaevastik. Töölisklassi relvastatud väljaastumisele mõjus see asjaolu negatiivselt, sest ei teatud, kas Inglise karistussalgad tulevad laevadelt maale või mitte. Inglise intervendid võeti töölisklassi poolt vastu äärmise meelepahaga. Sel puhul korraldas Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu, mille saadikutest 90% olid kommunistid ja nende poolehoidjad, suure protestimiitingu «Estonia» kontserdisaalis. Koosoleku poolt vastuvõetud otsuses öeldi, et kodanlik valitsus viib maa majanduse laostumisele ja tahab eesti töörahvale interventide abiga samasugust verepulma valmistada nagu soome töörahvale 1918. a. märtsis. Otsuses asuti seisukohale, et Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu «kui ainukene õige töörahva esitus, peab viibimata võimu oma kätte võtma».²¹

Kuid et ei olnud teada, millise positsiooni võtab Inglise laevastik ülestõusu korral Tallinnas, siis organiseerisid EKP Keskkomitee ja Tallinna Nõukogu 17. detsembril vaid protestistreigi ja rahuliku demonstratsiooni inglise interventide ja kodanliku valitsuse vastu. Kui suur oli streigist osavõtnute arv, selle kohta puuduvad ametlikud andmed, kuid on teada, et enamik Tallinna tehaste töölisi streigist ja demonstratsioonist osa võtsid. Kuid julgustatud Inglise laevastiku kohalolekust, paiskas valitsus demonstrantide vastu relvastatud kaitseliitlaste salgad. Demonstratsioonile avati tuli, mille tagajärjel sai surma 2 töölisi ja mõned said haavata.²²

²⁰ «Riigi Teataja» 1918, nr. 5.

²¹ «Sotsiaaldemokraat» nr. 28, 17. dets. 1918.

²² Vt. «Sotsiaaldemokraat» nr. 29, 18. dets. 1918 ja «Proletaarne Revolutsioon Eestis» nr. 2, 1925, lk. 26.

Uhtlasi läks kodanlik valitsus 17. detsembrist alates üle otsustavale vastupealetungile töörahva vastu. Seati sisse spetsiaalne sisekaitseülesannet, kellele anti erakorralised volitused. Valitsuse ja sisekaitseülesannet korraldustega keelati kõik koosolekud, demonstratsioonid ja aeti laiali Tallinna Töölise Saadikute Nõukogu. Algasid töölisaktivistide massilised arreteerimised ja demokraatlikule pimesikumängimisele, nagu tabavalt väljendas V. Kingissepp, tehti järsk lõpp.

Iseloomuliku episoodi kodanluse vastupealetungis töölisklassile moodustas 17. detsembril alanud riigi auto- ja remonttöökodade streigi mahasurumine. Töölised alustasid 17. detsembril streiki, nõudes, et neile makstaks tagantjärele välja töötasu streigipäevade eest 8.—11. novembrini ja sellele järgnenud päevade eest, millal töölised takistasid autode Saksamaale vedamist.²³ Antud juhul oli see töölisele vaid streigi ajendiks, sest tegelikult põhjuseks ja eesmärgiks oli siin moodustatava valgekaartliku soomusrongi ja soomusautode rindele saatmise takistamine. Töölised, nende hulgas eriti aktiivselt Rätsep, Mikalevitš, Kirdstein ja Tulerin, ei täitnud soomusrongi kordaseadmise korraldust ega lasknud teda töökojast välja viia. Alles relvastatud sõjaväelaste kohaletuleku tõttu saadi soomusrong välja viia.²⁴

Streigi mahasurumiseks vallandati 18. detsembril kõik töölised, kuigi kehtiva tööseadusandluse seisukohalt kehtis kahenädalane etteütlemise aeg. Hiljem võeti enamik töolistest tagasi, kuid ülalmainitud 4 aktiivsemat töolist, streigi initsiaatorit, jäeti vārava taha. Uhtlasi hoiatati töölisi, et nad töötavad sõjaväeasutuses ja vastavalt sõjavägede ülemjuhataja päevakäsule nr. 7 alluvad sõjaväelisele korrale.²⁵

Analoogilise streigijuhtumi kohta umbes samast ajast on andmeid ka Tallinna sadamatöökodades, kus parajasti oli remondis kodanlik suurtükilaev «Lembitu». Kodanlike mereväe jõudude organiseerija J. Pitka kirjutab, et tal õnnestus automaatidega relvastatud sõdurite abil nii sadamatehastes kui ka autogaraazis ja «Lembitul» kõige aktiivsemaid töölisi arreteerida ja hiljem «likvideerida». Teised töölised sunniti tööle vägivalla ähvardusel.²⁶ Töölise vastupanust kodanliku valitsuse tegevusele, eriti tema sõjatellimuste täitmisele ja sellega seotud sabotaažist räägitakse kodanluse enda allikates küllaltki palju.²⁷

1919. a. jaanuaris, kui intervendid ja valgekaartlased saavutasid Punaarmee väeosade üle rindel ülekaalu ja läksid üle neile edukale vastupealetungile, algas juba kogu Eesti territooriumil massiline valge terror, mille ohvriks langesid sajad töörahva esindajad. Massilised hukkamised algasid mitte ainult nn.

²³ ENSV ORKA, f. 2000, s.-ü. 1141, l. 2.

²⁴ Sealsamas, l-d 6 ja 9.

²⁵ Sealsamas, l. 6.

²⁶ «Päevaleht» nr. 190, 22. juulil 1921.

²⁷ Vt. P. Vihalemm, viidatud teos, lk. 232 jj.

lahingutegevuse piirkonnas, s. o. endisel Eesti Töörahma Kommuuni territooriumil, vaid ka sügaval tagalas — Tallinnas, Pärnus, Haapsalus ja mujal. Metsikult suruti maha ka Saaremaa töörahma ülestõus 1919. a. veebruaris. Iseloomustades kodanluse määramist, kirjutab V. Kingissepp: «Valge terrori vereojade ees kahvatas ja kadus igasuguse demokraatliku korra varigi.»²⁸

1918. a. novembrist detsembrikuu lõpuni oli eesti tööliklass pidanud pealetungilahinguid kodanliku välitsuse vastu ja saavutanud viimaselt rea tõsisemaid järeleandmisi. 17. detsembrist alates läks aga kodanlus Inglise laevastiku toetusel üle vastupealetungile töölikklassi vastu tagalas ja 7. jaanuaril mitut liiki interventide toetusel ka rindel. Nüüdsest peale tuli eesti töölikklassil pidada valgete vägede tagalas juba kaitselahinguid valge terrori äärmiselt rasketes tingimustes.

Valge terrori kuudel võis töölikklassi revolutsiooniline võitlus toimuda peamiselt sügaval põranda all, illegaalselt, sest legaalse tegevuse võimalused olid äärmiselt piiratud. Tööliklassi legaalsetest organisatsioonidest säilis 1919. a. algul siiski enamik 1918. a. viimastel kuudel taastatud ametiühingutest, kuigi paljud nende aktivistidest arreteeriti ja mõrvati. Nende tegevust juhtis peamiselt Tallinna ametiühingute poolt loodud Eestimaa Ametiühingute Kesknõukogu, mis oli illegaalse EKP mõju all ja tegutses tema juhtimisel. 1919. a. jaanuaris tegutses Ametiühingute Kesknõukogu juhtimisel Eestis 22 ametiühingut: metallitöölise, puutöölise, keemiatöölise, paberitööstuse töölise, ehitustöölise, kivitöölise, rätsepate, nahatöölise, tekstiilitöölise, sadamatöölise, maalrite, toiduainetetööstuse töölise, kino ja teatri töötajate, raamatutööstusettevõtete töölise, elektrimontöörise, autojuhtide, maja- ja äriteenijate, juuksetööstuse töötajate, kontori- ja kantsleitöötajate, masinistide, orkestrantide ja aialehemüüjate ametiühingud,²⁹ mis hõlmasid juba peaaegu kõiki linnatöörahma kihte.

Välge terrori kuudel teostas kodanlus mitte ainult poliitilist terrorit töölikklassi suhtes, vaid ettevõtjad püüdsid töölikklassi õigusetut seisundit kasutada ka ekspluateerimise tugevdamiseks ja aktiivsemate töölise vallandamiseks. Üheks vahendiks sel teel oli töölise üleviimine tükitööle, millega ettevõtjad ka kindlast palgatariifist mööda hiilisid. Seoses sellega asus Ametiühingute Kesknõukogu 16. jaanuaril 1919. a. seisukohale, et tükitööd võib lubada ainult seal, kus see oli olemas enne nõukogudeaegse palgatariifi kehtestamist.³⁰ Veidi hiljem, kui selgus, et ettevõtjad kõikjal kasutavad tükitööd töölise palkade kunstlikuks allasurumiseks, asus Ametiühingute Kesknõukogu 6. veebruaril seisukohale, et tükitöö tuleb täielikult keelata ja tuleb võidelda kõigi abinõudega selle vastu.³¹

²⁸ V. Kingissepp, Iseseisvuse ikke all, lk. 54.

²⁹ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1175, l. 8.

³⁰ Sealsamas, l. 10.

³¹ Sealsamas, l. 15.

Kapitalistid ja kodanlik valitsus aga püüdsid tööliste ekspluaateerimist kõigiti suurendada. Nii viidi valitsusele alluvas sõjamineisteriumi varustusvalitsuse rätsepatöökogas sisse tükitöö, kusjuures tükitöö hinnad olid väga madalad. Ömblustööliste ametiühing pöördus nüüd sõjamineisteriumi poole palvega tööliste olukorda parandada. Kuid sellele vastati sõjamineisteriumi poolt ülemjuhataja kindral Laidoneri nõusolekul, et töölistel tuleb end sõja tõttu pingutada, kusjuures sõjaväe ettevõtetes teenivatele töölistele pole lubatud koosolekud ega ka tööliste vanemate nõukogu.³²

1919. a. veebruaris teostas üldise tööliste vallandamise Krulli masinaehitustehase juhtkond, tuues ettekäändeks tellimuste ja raha puudumise, kusjuures saadeti laiali ka tehase töölisvanemate nõukogu. Kuid juba mõne päeva pärast algas tööliste uuesti töölevõtmine, mis näitas, et vabrikuvallitsus tahtis vaid likvideerida töölisvanemate nõukogu ja vabaneda aktiivsetest töölistest. Arutades tekkinud olukorda, võttis Ametiühingute Kesknõukogu vastu otsuse, milles 1) tunnistas Krulli Masinaehitustehase töölisvanemate nõukogu mittelikvideerituks ja 2) nõudis, et tööliste töölevõtmine peab toimuma ainult töölisvanemate nõukogu kaudu.³³

1919. a. veebruaris algas kodanlik valitsus puhastusaktsiooni sõjamineisteriumile allutatud sadamatehastes. Kodanliku valitsuse merejõudude ülemjuhataja käskkirjaga määrati sadamatehaste juhatajaks 19. veebruaril insener Saukas. Viimane, toetudes merejõudude ülemjuhataja päevakäsule 1919. a. 18. veebruarist, tagandas kõik seni tööliste poolt demokraatlikus korras tööle valitud insenerid ja meistrid, meistrite abid ja ametnikud. Viimased jäeti küll ajutiselt oma kohtadele tööülesandeid täitma, kuni vastavad ametikohad täidetakse määramise korras isiklike avalduste põhjal.³⁴ Selle sammu eesmärgiks oli tööliste seniste õiguste likvideerimine tehase omavalitsuse või sisemise korralduse osas. Sadamatehaste töölisnõukogu avaldas Saukase tegevuse puhul kõige valjemat protesti ja pöördus toetuse saamiseks ka kodanliku töö ja hoolekande ministeeriumi poole.³⁵ Kuid protestidele vaatamata jätkas kodanlus oma tegevust.

Märtsis vallandati Saukase ettepanekul sadamas 10 ujuvdoki töolist süüdistatuna varguses ja poliitiliselt kahtlastena. Tööliste palvel moodustas Ametiühingute Kesknõukogu uurimiskomisjoni, mis lükkas süüdistused varguses kui täiesti alusetud tagasi. Samuti ei leitud mingeid otseseid poliitilisi süütoendeid. Et süüdistused osutusid põhjendamatuks, siis tuli otsuse vallandamise kohta tühistada, kuid tagasivõetud töölistes paigutati siiski ujuvdokist ümber teistele töödele.³⁶

Kuid asi ei lõpe sellega. Aprillis suunas merejõudude ülem-

³² ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1175, l-d 20—23.

³³ Sealsamas, s.-ü. 1172, l. 1.

³⁴ Sealsamas, s.-ü. 1175, l. 33.

³⁵ Sealsamas, l. 9.

³⁶ Sealsamas, l-d 23 ja 25.

juhataja staap oma spetsiaalse esindaja sadamatehastesse uurima poliitiliselt kahtlaste tööliste tegevust. Vastava materjali alusel, mis selle ametniku poolt esitati sõjaväe prokurörile, vallandati sõjaministeeriumi ja merejõudude ülemjuhataja korralduste alusel 31 ja mobiliseeriti armeesse 21 töölist.³⁷

See akt näitas selgesti, kuidas suhtus kodanlik valitsus töölistesse ja missuguste meetoditega, kasutades sõjaolukorda, püüdis ta igasugust revolutsioonilist liikumist maha suruda. Mobiliseerimise kõrval oli sellal raskeks tööliste karistamise abinõuks ka vallandamine, sest massilise tööpuuduse olukorras oli raske uuesti tööd leida.

Valge terrori tingimustes vaibus 1919. a. esimeses kvartalis tööliste streigiliikumine peaaegu täielikult. Sellest perioodist on teada vaid üks streik Tallinnas Tselluloosivabrikus 13. märtsil. Streigist võttis osa 625 töölist ja ta kandis protesti iseloomu kodanliku terrori ja tööliste viletsa majandusliku olukorra vastu.³⁸ Isoleeritud üksikstreigina ei andnud see streik mingeid tulemusi, kuid väljendas samal ajal tööliste teravat meelepaha kodanluse vastu.

Ametiühingud ja Ametiühingute Kesknõukogu tegelesid aktiivselt ka töötatöölise organisatsiooniga. Ametiühingute Kesknõukogu häälekandja «Töö Häääl» andmetel ulatus töötute arv Tallinnas veebruaril lõpus koguni 14 000-le.³⁹ 3. veebruaril 1919. aastal korraldas Eestimaa Ametiühingute Kesknõukogu Tallinna töötatöölise koosoleku, mille poolt vastuvõetud resolutsioonis nõuti, et kodanlik Ajutine Valitsus astuks efektiivseid samme tehaste töölerakendamiseks ja tööpuuduse likvideerimiseks, kaotaks ületunnitöö, organiseeriks töötuile ühiskondlikke töid ja seaks sisse töötatöölisele riiklikud abirahad.⁴⁰ Kuid kodanlik valitsus jäi tööliste nõudmiste suhtes kurdiks.

15. aprillil toimus «Estonia» kontserdisaalis uus Tallinna töötatöölise koosolek, millest võttis osa üle 1000 töötut. Ametiühingute Kesknõukogu ettekandest selgus, et vaatamata energilistele nõudmistele korraldada ühiskondlikke töid, seada sisse töötutele abirahad, organiseerida neile maksuta sööklad, vallandada ettevõtetest jõukad inimesed, kes sinna pugesis mobilisatsioonist pääsemiseks, pole valitsus midagi teinud. Märgiti ka, et valitsus ei võta midagi ette vabrikantide lokaalipoliitika vastu, kusjuures normaalset kaheksatunnilist tööpäeva ettevõtjad pikendavad ületunnitöödega.

Töötatöölise koosolek võttis vastu terava resolutsiooni, milles konstateeriti, et oma «viiekuuse kestvuse vältel ei ole Eesti kodanlik valitsus töötatöölise äärmise häda kergendamiseks mitte

³⁷ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1175, l. 33 jj.

³⁸ Sealsamas, s.-ü. 1005, l. 21.

³⁹ «Töö Häääl» nr. 1, 28. veebr. 1919.

⁴⁰ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1175, l. 27.

midagi ära teinud». ⁴¹ Valitsuse poolt vabrikantidele antud abirahad, mis kulutati tööliskontrolli rakendamiseks, on läinud nende taskusesse ega ole tööpuudust vähendanud, mille tõttu kodanlus «külluses elab ning tal kukrud ja kõhud paisuvad», kuna töötatöölised kirjeldamata viletsust kannatavad, olles «herraste vabariigi vaeslasteks niisama nagu nad Seckendorffi valitsuse ajal olid!» ⁴² Samas märgitakse, et ettevõtjad sokutavad riigitööstusettevõtetesse mobilisatsioonist pääsemiseks tööle lellepoegi ja sugulasi, kes töölisliikumise streigimurdjateks hakkavad.

Töötatöölise koosolek taotles oma otsuses lisaks juba varem esitatud nõudmistele, et tööpuuduse leevendamiseks ületunnitöö kaotataks; varakad inimesed tehastest vallandataks; tööle võetaks vaid ametiühingute kaudu ja viimastele allutataks ka tööhõrsid; tööliskontrolli kehtestamist, eelkõige valitsuse abirahaga tegutsevates ettevõtetes; tööliste riiklikku kindlustamist tööpuuduse vastu linnas ja maal; uue palgatariifi kehtestamist kõigis tööstusharudes. Sellesama otsuse lõpul aga avaldati kindlat veendumust, et valitsev kodanlik klass ei ole huvitatud töötute viletsuse vähendamisest ja ainult järjekindel klassivõitlus parandab töölisklassi olukorda ning «hävitab ülekohtuse kodanliku korra. Meie nõuame tööd ja leiba!» ⁴³

Koosoleku lõpp kujunes lausa kodanliku valitsuse vastu suunatud demonstratsiooniks, kus läbirääkimistel tõsteti üles ka küsimus, kas on ka ametiühingutes küllalt mõeldud «abiandmise peale neile perekondadele, kelle toitjad «Rahumäe polku» saadetud», ⁴⁴ s. o. kodanluse poolt tapetud on.

Loomulikult ei arvestanud kodanlik valitsus ka nüüd töötatöölise nõudmisi. Ei teinud selles suunas midagi ka Tallinna kodanlik linnavalitsus. 17. aprillil tegi ametiühingute nõukogu linnavalitsusele ettepaneku viimase summade arvel avada töötatöölisele tasuta söökla, millele aga peagi järgnes linnapealt eitav vastus. ⁴⁵

Kodanlik valitsus tegutses tööpuuduse «likvideerimiseks» vaid mobilisatsioonide, töölisjuhtide mõrvamise, vangistamise ja koonduislaagritesse paigutamise teel. 1919. a. kevadel toimus rida suuremaid mobilisatsioone kodanlikku armeesse, mille tulemusena armee kiiresti kasvas.

Kui 1919. a. 16. veebruaril kodanlikus armees, välja arvatud soome intervedid, Balti pataljon, vene valgekaartlik Põhja-Korpus ja läti polk (kokku umbes 6000 meest), oli 24 783 meest, oli seal juunis 1919. a. aga juba 74 000 meest. ⁴⁶

⁴¹ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1175, l. 50.

⁴² Sealsamas, l. 51.

⁴³ Sealsamas, l. 52.

⁴⁴ Sealsamas.

⁴⁵ Sealsamas, l-d 54, 56.

⁴⁶ EVS, 2. kd., lk. 52.

Tööpuudus aga ei kadunud ikkagi. Töölise palgaolud olid uuesti tunduvalt halvenenud rahakursi pideva languse ja elukalliduse tõusu tõttu. Kodanliku valitsuse kõige tähtsamaks sissetulekuallikaks välislaenude, rekvisitsioonide ja maksude kõrval oli rahatrükipress. Viimane produtseeris üha suuremas ulatuses kursis kiiresti langevat paberraha, millega maksti sõjaväele, ametnikele ja töölistele. Eesti Asutava Kogu istungil 1919. a. aprillis rahaminister Kukk isegi kaebas, et trükikoda ei suuda nii palju rahapabereid produtseerida, kui neid tuleb välja anda!

Seepärast tõusis elukallidus 1919. a. esimestel kuudel 200—300% võrra. Töölise palgad aga olid kindlaks määratud 1918. a. detsembris. Seepärast töötas Eestimaa Ametiühingute Kesknõukogu välja uue palgatariifi ja kollektiivlepingu projekti, mis kinnitati 27. märtsil nimetusega kollektiivlepingu projekt «Eestimaa vabrikantide ühingu, riigi- ja eratööstuse ettevõtete ning üksikute tööandjate ja Eestimaa Ametiühingute Kesknõukogu vahel». Selles nõuti 8-tunnilist tööpäeva (ületunnitööde eest nõuti 2 korda suuremat tasu, millest 50% pidi minema töötute heaks), tasuta meditsiinilist abi, tasuta tööriietust, pesemisvõimalusi töökohtadel jne.⁴⁷ Uus kollektiivleping tuli sõlmida palgatariifi alusel, mille kohaselt, olenevalt 4-st kategooriast, töölise keskmine päevapalk pidi olema 28—34 marka päevas.⁴⁸ Sellise päevasissetuleku arvestamise aluseks võeti 5-liikmeline töölis perekond, mille minimaalsissetulek vastavalt kehtivale elukallidusele pidi olema 868,96 marka kuus.⁴⁹

Kollektiivlepingu projekt ja uus palgatariif esitati 14. aprillil Eestimaa Ametiühingute Kesknõukogu poolt Eestimaa Vabrikantide Ühingu, kes aga ei pidanud võimalikuks neid vastu võtta. Oma märgukirjas töö ja hoolekande ministriumile vabrikandid vastasid, et ametiühingute uued nõudmised ei ole neile vastuvõetavad, sest tööstus hingitseb vaid riigi poolt antud laenude ja tellimuste varal. Valitsusega sõlmitud tellimislepingud aga jätavad järele vaid väikse kasumiprotsendi ja seepärast sõltub palgade tõstmine nagu ka toiduainetega varustamine riigivalitsusest.⁵⁰

Kuna vabrikandid vastasid keeldumisega, siis vastavalt projektis ettenähtud kahenädalase tähtaja möödumisele pöördus Eestimaa Ametiühingute Kesknõukogu aprilli lõpul töö ja hoolekande ministriumile kaudu valitsuse poole, et viimane oma seisukoha võtaks. Valitsusele teatati, et kui uut palgatariifi ei kehtestata, siis kuulutatakse välja üldstreik.⁵¹

Seega mai alguseks 1919. a. küpses suur konflikt kapitalistide, kodanliku valitsuse ja Tallinna tööliklassi vahel. Tööliklassi

⁴⁷ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1038, l-d 30—35.

⁴⁸ Sealsamas, l-d 36—45.

⁴⁹ Sealsamas, 1. 28 jj.

⁵⁰ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 978, l-d 1—4.

⁵¹ Sealsamas, 1. 52.

väljaastumist juhtis EKP Keskkomitee Eestimaa Ametiühingute Kesknõukogu kaudu. Töölise majanduslikke nõudmisi kasutas EKP kui vahendit tööliklassi kõige laiemate hulkade mobiliseerimiseks võitlusele kodanliku diktatuuri ja interventsioonisõja vastu.

Pärast avaliku valge terrori nõrgenemist oli poliitiline olukord kodanliku Eesti Asutava Kogu valimiste perioodil vabamaks muutunud, sest valimiskampaania käigus, püüdes võita masside poolehoidu, töötasid kodanlikud ja väikekodanlikud parteid terrori kõrvaldada ja kehtestada Asutava Kogu kaudu tõelise «demokraatliku korra». Vähemteadlikud töörahva kihid olidki selle demagoogia õnge läinud, andes oma hääled sotsidele ja tööerakonnale. EKP ülesandeks oli nüüd uues situatsioonis selle kodanliku võltspropaganda paljastamine, et näidata Asutava Kogu tõelist reaktsioonilist, kodanlikku nägu.

Mai algul algaski Tallinnas eesti tööliklassi revolutsioonilise liikumise uus tõus, mis oli vahetult seotud võitlusega uue palgatarifi eest ja 1. mai sündmustega.

Vaatamata sõjatingimustele valmistus Tallinna tööliklass ka nüüd 1. mai tähistamiseks. Püüdes 1. mailt ära võtta valitsusevastast iseloomu, tegid esseerid 26. aprillil Asutavas Kogus ettepaneku tunnistada 1. mai riiklikuks pühaks ja lubada töölistel, vaatamata sõjaolukorrale, korraldada sel päeval demonstratsioon. ⁵² 1. mai riiklikuks pühaks tunnistamist toetasid ka sotsid, kuid selle erinevusega, et demonstratsioone ei korraldataks, -s. o. et töölistele antaks võimalus 1. maid pühitseda ainult kodus. Asutava Kogu kodanlik enamus keeldus seda küsimust üldse arutamast ja päevakorda võtmast. ⁵³

Kodanlik valitsus aga eesotsas K. Pätsiga otsustas sotside tungival taotlusel siiski 1. mai kroonupühaks muuta, et niikuinii tulevat streik legaliseerida ja sellelt tema valitsusevastane iseloom ära võtta. Samal ajal rakendati kõik abinõud selleks, et takistada töölisi tänavale tulemast. Kaitseliidu ülem Alver avaldas 30. aprillil teadaande, milles öeldi, et 1. mai on rahvuslik püha ja kõik tööd sel päeval jäetakse seisma. Kuid samas teadaandes keelati igasugused meelevaldused tänavatel ja avalikkudes kohtades. Kõiki meelevaldustele õhutajaid ja neist osavõtjaid ähvardati karistada sõjaseisukorrale vastava valjusega. ⁵⁴ Eesti sotside keskkomitee avaldas samal päeval tööliste üleskutse, milles kuulutas 1. mai demonstratsiooni provokaatorite kätetöök ja kutsus töölisi üles sellest osa võtma. ⁵⁵ «Töö Hääle» 1. mai number konfiskeeriti juba 29. aprilli hommikul, sest selles kutsuti üles tähistama töörahva võitluspäeva ⁵⁶

⁵² Asutava Kogu protokollid, 1. istungjärk, vg. 121.

⁵³ Sealsamas, vg. 124.

⁵⁴ «Sotsiaaldemokraat» nr. 96, 30. apr. 1919.

⁵⁵ Sealsamas.

⁵⁶ «Töö Hääle» nr. 6, 5. juunil 1919.

Kuid Tallinna töölisklassile ei mõjunud ähvardamine ega sotside manitsused. 1. mai hommikul ilmusid tuhanded Tallinna töölised oma traditsioonilisele meelevaldusele. Demonstrantide kohal lehvisid punased lipud. Välja tulid töölised isegi Tallinna raudteetehastest, kus senini domineeris sotside mõju. Demonstrandid kogunesid Suur-Karja tänavale töölismaja ette ja Peetri platsile (praegune Võidu väljak).

Kodanlus kartis, et soldatid võivad demonstrantidega ühineda, ja pani nad seepärast kasarmutesse luku taha. Rahuliku töölisdemonstratsiooni vastu käsutati Kaitseväe, kooliõpilaste ja soomusronglaste eriti usaldusväärseid salgaid. Tänavatele toodi kuulipildujad. Lööksalgad sööstisid piki Harju tänavat Raekoja suunas liikuva töölisdemonstratsiooni kallale. Lasti käiku püssid, püssipärad ja nuudid. Töölise käest rebiti ära lipud. Osa demonstrante arreteeriti. Töölismaja ukseid murti lahti ja ka siit «konfiskeeriti» punased lipud.⁵⁷

Kodanlus surus seega töölisdemonstratsiooni Tallinnas metsikult maha. Kuid moraalseks võitjaks osutus siiski eesti töölisklass. Asutav Kogu paljastas ennast Tallinna töölise silmis nüüd kui kodanlik vägivaldavalitsus ja 1. maist sai «... mitte nigel kroonupüha, mitte rahvuslik püha, vaid töölisklassi protestipäev ja «kõige demokraatlisema vabariigi» avalik vägivald töölisklassi kallal»⁵⁸.

Kodanlik vägivald süvendas eesti töölisklassis valitsusvastast meeleolu. Massilise valge terrori järel oli 1. mai demonstratsioon esimene suurem Tallinna töölisklassi avalik valitsusevastane väljaastumine. See sai ühtlasi sissejuhatuseks järgnevale võimsale streigiliikumisele, mis algas Tallinna trükitehaste streigiga 2. mail.

Aprilli lõpul esitasid trükitehased uue kollektiivse töölepingu projekti, nõudes palga tõstmist ja liikuva palgaskaala sisseseadmist. Kui trükikodade omanikud keeldusid neid nõudmisi täitmast, teatas trükitehaste ametiühing 29. aprillil, et trükitehased 30. aprillil 1. mai pühitsemiseks töö seisma jätavad ega alga seda enne, kui nende nõudmised rahuldatakse.⁵⁹

2. mail alanud streigist võtsid osa kõigi Tallinna trükikodade töölised, arvult 242 inimest. Streik tabas kodanlikku valitsust valusasti, sest seisma jäi ajalehtede, «Riigi Teataja» ja isegi riigi raha trükkimine. Asutava Kogu juhatus oma järelepärimises Ajustisele Valitsusele pidi märkima, et selline olukord võib «... riiklitselt hädahohtlikuks minna, kui streik pikale venib. Ajalehtede puudumisel tekivad üleüldise seisukorra kohta ärevad kuulujutud. Sarnane seisukord võib väerinda erutada ja sõjameeste meeleolu peale halvavalt mõjuda, ühtlasi aga ka väe seljataga avaliku

⁵⁷ Vt. ENSV ORKA, f. 15, nim. 2, s.-ü. 896: EKP KK lendleht, 2. mail 1919.

⁵⁸ V. Kingissepp, Iseseisvuse ikke all, lk. 128.

⁵⁹ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1038, l-d 4 ja 8.

korra ja rahuliku meeleolu alalhoidmist raskeks teha». ⁶⁰ Rahaminister aga palus kõige energilisemaid abinõusid tarvitusele võtta, «... sest et rahatrükkimise seisak ... kõige raskemaid vapustusi esile kutsuda võib»⁶¹.

Kodanluse olukorda komplitseeris veelgi ähvardava üldstreigi liginemine. Juba 7. mail toimus Krulli tehases protestistreik, millest võttis osa 168 töolist. ⁶² 2. mail Ametiühingute Kesknõukogu teatas valitsusele, et vabrikandid ei ole tööliste nõudmisi uue palgatarifi suhtes rahuldanud ja kuj seda ei tee valitsus seadusandlikus korras, siis algab Tallinnas 10. mail üldstreik. ⁶³ 6. mail teatasid tööliste esindajad töö ja hoolekande ministeeriumi poolt kokkukutsutud vabrikantide ja ametiühingute esindajate segakomisjoni koosolekul, et nad ei saa teha tööliste huve kahjustavaid järeleandmisi ega lasta enam venitada läbirääkimisi.⁶⁴

Eesti kodanlus aga valmistas sellal koos lääne imperialistidega ette Judenitši esimest sõjakäiku Petrogradi vastu. Tuli saavutada, maksku mis maksab, «rahu ja kindel kord» tagalas, sest ähvardav üldstreik võis haarata ka raudteed ja üldse takistada sõjakäigu edu. Rahu tagalas oli tähtis ka välispoliitiliselt — «iseseisvuse» tunnustamise ja välislaenu saamiseks. Streigid oleksid võinud need lootused nurja ajada, sest valitsus oleks paistnud siis lääne imperialistidele ebakindlana.

Üldstreigi ähvardusel likvideeris kodanlus kõigepealt kiiresti valitsuskriisi ja lõi vana Ajutise Valitsuse asemele uue — sotside ja tööerakonna valitsuse eesotsas O. Strandmanniga. See, tulnud kokku 9. mail, asus siis ka kohe arutama ligineva streigi ärahoidmise võimalusi. Selleks otsustati:

- 1) olla tarviduse korral nõus kõigi sõjaliselt tähtsate ettevõtete militariseerimisega, milleks luua vastav komisjon;
- 2) kohustada seda komisjoni uurima ametiühingute kesknõukogu tegevust;
- 3) luua komisjon riigiettevõtetes töötavate tööliste palganormide tõstmiseks ja

4) kui vaja, lubada siseministril sekvesteerida trükikojad. ⁶⁵

Kodanlik valitsus ja sõjaväevõimud asusid streigi ärahoidmiseks repressioonide ja provokatsioonide teele. Eriti aktiivne oli selles mõttes valgete vägede ülemjuhatus. 9. mai õhtul ilmus kindral Laidoneri telegramm nr. 2000, mis oli adresseeritud postija telegraafiülemale, pea- ja teedeministrile ning sadamatehaste ülemale. Selles keelati streigid kõigis sõjaväevõimudele alluvates riiklikes ja sõjaväelistes asutustes. Streikijad lubati võtta vastutusele sõjaseaduse alusel.⁶⁶

⁶⁰ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1038, l. 20.

⁶¹ Sealsamas, l. 13.

⁶² «Sotsiaaldemokraat» nr. 177, 22. aug. 1919.

⁶³ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1038, l. 20.

⁶⁴ Sealsamas, s.-ü. 978, l. 84.

⁶⁵ ENSV ORKA, f. 31, nim. 1, s.-ü. 15, l. 1.

⁶⁶ Sealsamas, s.-ü. 158, l. 36.

Valitsus püüdis streiki ära hoida juhtiva keskuse — Ametiühingute Kesknõukogu likvideerimisega. Oöl vastu 10. mail arreteeriti rida juhtivaid tegelasi Ametiühingute Kesknõukogust (arvult 8), kes pidid moodustama streigi juhtimise keskkomitee. Samuti arreteeriti mõned kohalike streigikomiteede juhid.⁶⁷ Oma tegevuse õigustamiseks ja Ametiühingute Kesknõukogu diskrediteerimiseks avaldas uus valitsus 11. mail teadaande, milles teatati, et riigikaitse huvides võtab valitsus tarvitusele kõik «seaduslikud» abinõud, et sõjapidamist kahjustavat streiki ära hoida. Öeldi, et just sellist streiki on organiseerinud Eestimaa Ametiühingute Kesknõukogu, kelle ühendus ja «...rahaline abisamine väliselt vaenlaselt on selgeks tehtud».⁶⁸ See provokatsioon pidi varjama arreteerimise põhjusi ja aitama streiki ära koida.

Kuid see kodanluse kavatsus ei läinud korda. EKP Keskkomitee organiseerimisel trükiti ja levitati 24 tunni jooksul lendleht, milles kutsuti Tallinna töölisi üldstreigile oma õigustatud majanduslike nõudmiste rahuldamise ja arreteeritud seltsimeeste vabastamise eest.⁶⁹

Seoses valitsuse 11. mai provokatsioonilise teadaandega avaldas EKP Keskkomitee 11. mail uue lendlehe — «Maha kelmade valitsus!» Selles kirjutati, et arreteerimise tõeliseks põhjuseks oli taotlus ära hoida streiki ja öiendada arveid salajastel kohtuprotsessidel ametiühingute revolutsiooniliste juhtidega.⁷⁰ Et peapõhjus seisnes valgete pealetungis rindel, seda EKP Keskkomitee veel ei teadnud.

Vaatamata valitsuse provokatsioonidele ja ähvardustele järgnesid Tallinna töölised kommunistliku partei üleskutsele. Üldstreik Tallinnas algas 12. mail 1919. a. ja kestis 14. maini. Ametlike andmete alusel streikisid Balti Puuvillavabriku, Krulli, Noblessneri, «Dvigateli», Tselluloositehase, Siegeli, Vene-Balti Laevatehaste ja kahe nahatööstuse töölised, kokku 2839 töolist.⁷¹ Tegelik streikijate üldarv oli suurem, sest samal ajal streikisid edasi ka Tallinna trükitöölised (242 inimest), samuti streikisid Lutheri⁷² töölised (umbes 200 töolist) ja osaliselt Bekkeri laevaehitustehase ja raudteetehaste töölised.⁷³ Seega ulatus streikijate üldarv umbes 3500-le.

Uus valitsus saatis Tallinna sadamatehaste streikivate töölise vastu mereväe dessantsalkade mehed, kes käisid majast majja, arreteerides streikivaid töölisi. Jätkus ka Ametiühingute Kesknõukogu ja kohalike streigikomiteede juhtide arreteerimine. Viimaste hulgast arreteeriti üldse 18 seltsimeest.⁷⁴

⁶⁷ «Töö Hääl» nr. 8, 5. juunil 1919.

⁶⁸ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 978, l. 84.

⁶⁹ EKP KK ja Tallinna Komitee lendleht, 10. mail 1919.

⁷⁰ EKP KK lendleht, 11. mail 1919.

⁷¹ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1005, l-d 21—22.

⁷² Sealsamas, s.-ü. 978, l. 64.

⁷³ «Töö Hääl» nr. 8, 5. juunil 1919.

⁷⁴ Sealsamas.

Seega asus uus «demokraatlik» valitsus ja Asutav Kogu tööliste streike jõuga maha suruma ja töölisorganisatsioone rüüsumata.

Kõrvuti repressioonidega rakendas valitsus streigi lõpetamiseks ka järeleandmiste ja tööliste lõhestamise poliitikat. Valitsuse komisjon, mis pidi välja töötama riigiettevõtete palgatariifi, võttis aluseks tööliste 3-liikmelise perekonna, mille normaalväljaminekuks loeti 647 marka kuus (endine elatusmiinimum oli 405 marka). Et nii suurte palkade tõstmist (60%) peeti võimatuks, hakati valitsuse otsusega 16. maist 1919. a. riigiettevõtetes, samuti eraettevõtetes riigi tellimusi täitvatele töölistele maksma 25%-list palgalisa. Samuti seati sisse lisatoetusraha lasterikastele perekondadele.⁷⁵ Eraettevõtete osas valitsuse määrus ei kehtinud, kuid aja jooksul olid eraettevõtjad samuti nõus kehtestama 25%-lise palgalisa ning 1919. a. juuli lõpuks oli Johanseni Paberivabrik Tallinnas ainuke, kus see ei olnud kehtestatud.⁷⁶

Trükitööliste streigiga tekkinud olukorra lahendamiseks lõi valitsus spetsiaalse riikliku komisjoni, mis asus töölistega läbirääkimistesse, taotledes kõigepealt, et jätkuks riigi rahade ja «Riigi Teataja» trükkimine. Sellele nõudmisele vastas trükitööliste ametiühingu streigikomitee, et töölistel nõustuvad sellega vaid juhul, kui

- 1) tööliste nõudmised, palgatariif kaasa arvatud, rahuldatakse;
- 2) riik omandab nendeks töödeks vastava trükikoja.

Kuid trükikodade omanikud omalt poolt ei kavatsenud sugugi tööliste nõudmistele vastu tulla. Et olukord muutus valitsusele iga päevaga ohtlikumaks, otsustas ta minna erakorraliste abinõude rakendamisele. Valitsus võttis vastu otsuse, millega 6 tähtsamat Tallinna trükikoda sekvesteeriti, s. o. võeti riigi majandamisele, ja anti siseministeriumi juhtimisele.⁷⁷ Viimane sõlmis nüüd trükitöölistega uue kollektiivlepingu ja rahuldas põhiliselt tööliste nõudmised.⁷⁸ Seega erakorralist olukorda ja trükitööliste streigi ohtlikkust arvesse võttes kodanlik valitsus oli sunnitud trükitööliste nõudmised rahuldama. Sekvesteerimise tulemusena võttis riik Tallinna trükikodad oma kontrolli alla ja piiras trükikodade omanike õigusi. Ometi läks peaaegu kogu puhaskasu ka nüüd trükikodade omanikele. Kuid sekvesteerimine oli ajutine nähtus ja 1920. aastal läks trükikodade juhtimine uuesti täielikult omanike kätte tagasi.⁷⁹

12.—13. mai streigi ettevalmistamisel tehti ka rida vigu. Ametiühingute Kesknõukogu uskus veel kergemeelselt Asutava Kogu poolt töötatud streigivabadusse ega moodustanud varuks illegaal-

⁷⁵ ENSV ORKA, f. 31, nim. 1, s.-ü. 15, l. 5; f. 2000, nim. 1, s.-ü. 978, l-d 82—85.

⁷⁶ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1005, l. 19.

⁷⁷ Sealsamas, s.-ü. 1038, l. 23.

⁷⁸ Sealsamas, l. 61 jj.

⁷⁹ Sealsamas, l. 149.

set streigikomiteed. See raskendas oluliselt streigi läbiviimist. Samuti ei arutatud läbi reas tehastes uue palgatarifi nõudmisi tööliste üldkoosolekul, mille tõttu streigi eesmärk ei olnud kõigile töölistele selge.

Analüüsidest streigi tulemusi, märkis «Kommunisti» lendleht nr. 1, et võitluse tõttu Ametiühingute Kesknõukogu liikmete vabastamise eest muutus 12.—13. mai streik majanduslikust streigist valitsusevastaseks poliitiliseks streigiks. Valitsus aga paljastati kui kelmide valitsus, kes avalikus teadaandes kuulutas arreteerimise põhjuseks koostöö «välisvaenlasega», kuid kelle kohtuvõimud esitasid arreteeritutele hoopiski süüdistuse tsaariaegse karistusseaduse 125. paragrahvi põhjal — osavõtmise eest töölisühingust, kes kihutab elanikkonna huvisid kahjustavale streigile.⁸⁰

Eesti tööliklassile sai selgeks, et ka nüüd, Asutava Kogu ja uue valitsuse ajal pole neil õigust streikida, sest streigid riivad kodanluse sõjalisi ja majanduslikke huve.

Eesti tööliklass andis väarika vastulöögi ka Ametiühingute Kesknõukogu vastu seipsetud provokatsioonile. 15. mail tuli kokku Tallinna ametiühingute juhataste esindajate koosolek. Koos oli 126 esindajat 21 ametiühingust. Arutades Eestimaa Ametiühingute Kesknõukogu arreteerimise küsimust, tunnistati kõigi häältega viie erapooletuks jäädes kogu kesknõukogu tegevus õigeks ja tema vastu tõstetud süüdistus provokatsiooniliseks. Vastuvõetud protestiresolutsioonis öeldi:

«1) Vangistatud seltsimeeste asemele uusi mitte valida ja tunnistada, et need smd. türmis istudes oma ametikohust täidavad.

2) Protesti avaldada vangistamise ja seltsimeestele kohtuvõimude poolt ette pandud, kui ka valitsuse poolt avaldatud vale süüdistuste vastu.

3) Tunnistada seda sõjakäiguks Eesti tööliklassi streigivabaduse vastu.

Kindlasti protesteerida tsaari karistusseaduse paragrahvide uuesti tarvitusele võtmise vastu, mis streigivabadust kitsendab.»⁸¹

Samal koosolekul tehti otsuseks kõigis ametiühingutes nendes küsimustes üldkoosolekud läbi viia ja seisukoht võtta. Koosolek otsustas ühtlasi sotside häälekandja «Sotsiaaldemokraat» boikoti alla panna tema vale ja laimu pärast eesti tööliklassi vastu.

Kelmide valitsus püüdis asja summutada ja vabastas vaikselt paari nädala jooksul üksteise järel kõik Ametiühingute Kesknõukogu arreteeritud liikmed: 6. juunil võis kesknõukogu vanas koosseisus oma tegevust jätkata. Tema ja kohalike ametiühingute juhataste uus koosolek 6. juunil võis juba konstateerida, et Tallinna proletariaat on 15. mai otsused täielikult heaks kiitnud. Otsuses

⁸⁰ «Kommunisti» lendleht nr. 1, 14. mail 1919.

⁸¹ «Töö Hääl» nr. 8, 5. juunil 1919.

märgiti, et Tallinna proletariaat ei ole rahul 25%-lise palgalisaga ja nõuab Ametiühingute Kesknõukogu palgatariifi kehtestamist. Seepärast otsustati võitlust uue palgatariifi kehtestamise eest jätkata kõigi jõudude ja vahenditega, kaasa arvatud streik.⁸²

Nii jäi Ametiühingute Kesknõukogu poolt esitatud võitlusprogramm eesti tööliklassi edasise võitluse aluseks. 27. juunil algasid streiki uue palgatariifi kehtestamise eest seni sotside mõju all olnud Tallinna raudteetehaste ja depoo töölised.

27. juunil jätsid töö seisma 1200 raudteetehaste ja depoo töolist, nõudes lisaleiba ning priipileteid raudteesõiduks.⁸³ 28. juunil aga esitavad needsamad töölised Eestimaa Ametiühingute Kesknõukogu poolt väljatöötatud palgatariifi kehtestamise ja kollektiivlepingu sõlmimise nõudmise. Samal päeval ühinevad streikijatega vana depoo ja puulao töölised, kokku 100 meest. 30. juunil aga ühines streigiga umbes 200 Nõmme kindluse raudteetehaste töolist, nii et streikijate arv tõusis nüüd 1500-le.⁸⁴

Raudteetehased olid esmajärgulise sõjalise tähtsusega ja oli karta, et streik võib levida kogu raudteele. Seepärast asus valitsus rangete repressioonide abil streiki maha suruma. Nimelt otsustati raudteetehased militariseerida ja kuulutada siin töötavad töölised mobiliseerituteks. 28. juuni pärastlõunal võtsid sõjaväed Balti raudteejaama ja tehaste hooned oma kontrolli alla.⁸⁵ Kodanliku armee juhatus andiski korralduse 30. juuni hommikul streik lõpetada, ähvardades töölisi sõjaseadusega. Et ähvardused ei mõjunud, siis avaldati 1. juulil ajalehtedes Tallinna garnisoni ülema Larka päevakäsk kõigi mobilisatsiooni alla kuuluvate meeste mobilisatsioonipunkti ilmumise kohta 1. juulil.⁸⁶

Kuid ka see ähvardus ei mõjunud enamikule töolistest. 1. juulil kell 13 asusid sõjaväe kaitse all tööle vaid 144 töolist.⁸⁷ Samal päeval pöördus Ametiühingute Kesknõukogu energilise protestiga valitsuse poole, nõudes mobilisatsioonikäsu tühistamist.⁸⁸

2. juuli hommikul ilmus küll suurem osa töolistest tööle, kuid nad töötasid, nagu märgib töökaitse komissar oma ettekandes, mitteintensiivselt ja nende meeleolu oli rõhutatud.⁸⁹ Samal päeval Tallinna garnisoni ülema telefonogrammiline korralduse kohaselt suunati kõik 1. juulil tööle mitteilmunud töölised mobilisatsioonipunkti.⁹⁰ 3. juulil ilmusidki töölised mobilisatsioonipunkti, kus 1254 töolisest kuulus mobilisatsiooni alla 417 meest.⁹¹ Osa nendest aga langes mobilisatsiooni alt välja tervislikel põhjustel. Ka

⁸² «Töö Hääl» nr. 9, 13. juunil 1919.

⁸³ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 979, l. 122.

⁸⁴ Sealsamas, l. 123.

⁸⁵ Sealsamas, s.-ü. 763, l. 4.

⁸⁶ «Päevaleht» nr. 133, 1. juulil 1919.

⁸⁷ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 763, l. 123 jj.

⁸⁸ Sealsamas, s.-ü. 1175, l. 58.

⁸⁹ Sealsamas, s.-ü. 763, l. 123 jj.

⁹⁰ Sealsamas, l. 10.

⁹¹ Sealsamas, s.-ü. 979, l. 125.

mobiliseeritud mehed suunati sõjaministeriumi korralduse kohaselt samale tööle tagasi.

Asudes tööliste majanduslike streikide keelamisele ja mahasurumisele, paljastasid uus «demokraatlik» valitsus ja sotsid end järjekordselt kapitalistide truuks teenritena, interventsioonisõja aktiivsete teostajatena. Töölisklassile sai üha selgemaks uue «demokraatia» kodanlik olemus ja sotside juندانägu.

Tööliste revolutsioonilise võitluse tõusule vastas valitsus Ametiühingute Kesknõukogu liikmete arreteerimisega ööl vastu 4. juulit. Vangistamine toimus nii metsikult, et kesknõukogu liige Saarits eelistas teise korra aknast alla hüpata, et mitte jääda piinajate kätte. Ta suri saadud vigastuste tagajärjel.⁹²

Tallinna töölisklass vastas sellele protestistreigiga. Streigi juhtimiseks loodi illegaalne streigikomitee, kes pöördus üleskutsega Tallinna töölisklassi poole alata esmaspäeval, 7. juulil üldstreiki. Üleskutses öeldi:

«Meie nõuame arreteeritud seltsimeeste vabastamist.

Meie nõuame mobilisatsiooni käsu tagasivõtmist raudtee, vabriku ja depoode kohta.

Meie nõuame kesknõukogu palgatarifi maksmapanemist.

Meie nõuame tööd ja leiba!»⁹³

Streigist võtsid osa suuremad Tallinna ettevõtted: «Dvigatel», Noblessner, Wiegand, Mayer ja Tselluloositehas. Ametlike andmete järgi võttis streigist osa 1625 töolist. Streik kestis keskmiselt kolm päeva, ent üksikud ettevõtted streikisid kuni 5 päeva.⁹⁴ Tegelikult oli streikijaid rohkem, sest on andmeid osalise streigi kohta Krulli ja Peetri laevatehases, raudteetehastes.⁹⁵

Streigi puuduseks oli see, et ta ei muutunud veel täiesti üldiseks, kuid tema sürvel olid ametivõimud ometi sunnitud arreteeritud kesknõukogu liikmed pärast ülekuulamist vabastama.

«Kommunisti» lendleht, analüüsides streigi käiku, märkis, et tulevikus tuleb kõik streigid ette valmistada üldstreikidena ja kui nad ära keelatakse, siis rakendada sabotaaži ja itaalia streiki põhimõttel: poole palga eest pool tööd.⁹⁶

14. juulist on teada streigikatse sadamatehastes, kus grupp töölisi tegi selleks intensiivset selgitustööd, mille tulemusena pea-aegu kõigis osakondades jäi töö seisma. Töölisi, kes seda teha ei tahtnud, sunniti tööd katkestama teiste tööliste poolt. Kuid asjakäiku segas kiiresti vahele merejõudude ülemjuhataja Pitka, kes saatis siia relvastatud mereväelased ja tema korraldusel vallandati sadamatehastest kõige aktiivsemad töölised, kes «sõjaväevarustuse töid seisma panna» püüdnud.⁹⁷

⁹² V. Kingissepp, Iseseisvuse ikke all, lk. 140.

⁹³ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 763, l. 11.

⁹⁴ Sealsamas, s.-ü. 1005, l. 22.

⁹⁵ Sealsamas, s.-ü. 768, l. 12.

⁹⁶ «Kommunisti» lendleht nr. 5, 11. juulil 1919.

⁹⁷ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1003, l. 37.

1919. a. juulis pöördus Kommunistlik Internatsionaal üleskutsega kogu maailma proletariaadi poole korraldada 21. juulil üldine protestistreik sõjalise interventsiooni vastu Venemaal. Sel puhul toimus Tallinnas streik 21.—22. juulini. Streigist võtsid osa kõik «Dvigateli», «Tselluloosi», Peetri laevatehase, Wiegandi, Krulli tehaste ja osaliselt Balti Puuvillavabriku töölised, kokku 1722 töolist.⁹⁸ Teistel andmetel streikis 1821 töolist.⁹⁹

1919. a. juuni-juuli poliitilised streigid ja nende vägivaldne mahasurumine paljastas uue valitsuse tegeliku näo täielikult. See osutus alatuks provokaatorite valitsuseks. Eriti ränga poliitilise lüüasaamise osaliseks said tööliste hulgas sotsid. Seoses «Sotsiaaldemokraadi» boikoti väljakuulutamisega langes tema lugejate arv 1919. a. juuliks paari kuu jooksul 23 000-lt 8000-le. Kõigis Tallinna suuremates ettevõtetes lahkusid töölised sotside parteiorganisatsioonidest ja need laostusid siin täiesti.¹⁰⁰

1919. a. peamine streigiliikumine toimus Tallinnas, kus tööliklass oli organiseeritum ja teadlikum. Narva töolistel, kes asusid rindelähedases tsoonis, oli streigivõitlus faktiliselt keelatud. Perifeeria tööliste nõrgema organiseerituse ja väiksema teadlikkuse tõttu oli aga nende majanduslik olukord tunduvalt halvem. Töö ja hoolekande ministeeriumi poolt kogutud andmetel olid 1919. a. märtsis tööliste keskmised kuupalgad järgmised:¹⁰¹

	kuutöolistel	päevatöolistel.
Tallinnas	437 marka	391 marka
Harju maakonnas	439 „	297 „
Viru maakonnas (koos Narvaga)	409 „	146 „
Tartu linnas	297 „	283 „
Lääne maakonnas	304 „	144 „
Järva maakonnas	279 „	134 „

Seega vähem arenenud tööstusega maakondades olid üldreeglinala töolistel palgad madalamad, nende majanduslik olukord viletsam. 1919. a. mais said Mõisaküla linavabriku töölised vaid 8—9 marka päevas.¹⁰² Nõrga organiseerituse ja teadlikkuse tõttu ei suudetud siin olukorda oluliselt parandada ka streigivõitluse teel. Väljaspool Tallinna toimus streike 1919. a. suvel suhteliselt vähe. Nendest suurimaks oli ühepäevane 190 Tartu trükitöölise streik 13. juunil. Streigi tulemusena saavutasid Tartu trükitöölised, kes tegutsesid Tallinna trükitöölise eeskujul, palkade tõstmise ja kollektiivlepingu sõlmimise ettevõtjatega, mis oma iseloomult oli analoogiline Tallinna trükitöölise kollektiivlepinguga.¹⁰³ Samal päeval on streikinud ka Võru trükitöölised.¹⁰⁴

⁹⁸ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1120, l-d 44 ja 49.

⁹⁹ Sealsamas, s.-ü. 1005, l. 22.

¹⁰⁰ «Kommunisti» lendleht nr. 5, 11. juulil 1919.

¹⁰¹ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 988, l. 150.

¹⁰² Sealsamas, s.-ü. 991, l. 134.

¹⁰³ Sealsamas, s.-ü. 1038, l-d 64—67.

¹⁰⁴ Vt. P. Vihalem, lk. 547.

Juunis ja juulis streikisid aktiivselt Jõõpre turbatööstuse töölised Pärnumaal. Nende palga-, toitlus- ja sanitaarolud olid äärmiselt halvad. Töölised nõudsid, et nende päevapalk 12 margalt tõstetaks 24 margale. Streik algas 11. juunil, kuigi töödejuhataja ähvardas töölisi kindral Laidoneri ja sõjakohtuga.¹⁰⁵ Streigist võttis osa 146 töolist, s. o. kõik turbatööstuse töölised. Streik katkestati ajutiselt, sest valitsusvõimud lubasid kohale saata komisjoni uurima tööliste olukorda. Vastav komisjon ilmuski kohale 25. juunil, ent see otsustas päevapalku tõsta vaid 16 margale ja viia sisse tükitöö.¹⁰⁶

Töölitele sai täiesti selgeks, et ka valitsus ei taha nende raskest olukorda parandada. Seepärast hakkasid töölised illusioonid uue valitsuse suhtes ka siin kaduma. Oma kirjas sotside liidriks K. Astile Jõõpre töölisvanemad küsisid õigustatult: «Kas siis tõesti on meil niisugune demokraatiline vabariik, millel eesmärgiks võimalikult töölisi alla suruda?»¹⁰⁷

Jõõpre tööliste nõudmisi arutas 27. juunil 1919. a. ka Pärnumaa Ametiühingute Kesknõukogu, kes tunnistas need õigeks ja protesteeris nende mittetäitmise vastu.¹⁰⁸

Töölise terava rahulolematuse tõttu puhkes streik Jõõpres uuesti 26. juulil, sest ka töö ja hoolekande ministeeriumi komisjon ei täitnud tööliste nõudmisi — kaotada tükitöö ja tõsta palku. Kuid streik tulemusi ei andnud. Mõnepäevase streigi järel anti aktiivsematele töölisele lõpparve. 62 töolist lahkus töölt, kuna tööle jäi esialgu 88 töolist, kes olid nõus töötama endistes tingimustes. Kuid hiljem lahkus põllutöödele 48 töolist ning juuli lõpul jäi siin tööle vaid 32 töolist.¹⁰⁹

Streik toimus juunis ka Kunda turbatööstuses Virumaal, kus peanõudmiseks oli palkade tõstmine. Streikis 170 töolist. Siinne ettevõtte juhatus aga ei tahtnud üldse astuda töolistega läbirääkimistesse ja kuulutas nad vallandatuteks. Streik ja terav konflikt lõppesid sellega, et Virumaa maakonnavalitsus võttis Kunda turbatööstuse üle ja reguleeris tööliste palku, mõningal määral neid tõstes.¹¹⁰

1919. a. augustis oli eesti töölisklassi ja ametiühingute peatahelepanu pööratud Eestimaa Ametiühingute I kongressi ettevalmistamisele, mis pidi läbi arutama eesti töölisklassi edasise poliitilise ja majandusliku võitluse päevaprobleemid ning võtma vastu seisukoha rahu küsimuses. Sellel küsimusel, mida nõukogude ajaloõteadlased on juba üksikasjaliselt käsitlenud,* käesolevas

¹⁰⁵ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 980, l. 6.

¹⁰⁶ Sealsamas.

¹⁰⁷ Sealsamas, l. 3.

¹⁰⁸ Sealsamas, l. 9.

¹⁰⁹ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1009, l. 24.

¹¹⁰ Sealsamas, s.-ü. 1005, l. 23.

* Vt. P. Vihalem, viidatud teos, lk. 560—579; V. Kingissepp, Iseisvuse ikke all, lk. 143—151; J. Saata, Kolmkümmend aastat Irboska vere-
tööst. «Eesti Bolševik» 1949, nr. 17.

artiklis ei peatuta. Kuid kongressi laialiajamine, tema juhtide arreterimine ja järgnev Eestist väljasaatmine said uue protestistreigi ajendiks.

Protestiks kongressi vägivaldse lõpetamise ja ametiühingute delegaatide ning Eestimaa Ametiühingute Kesknõukogu uue koosseisu arreterimise vastu algas reas Tallinna tehastes protestistreik. 1. septembril algasid streiki Krulli, Wiegandi, «Dvigateli» ja Peetri laevaehitustehase töölised. 2. septembril lisandusid neile Balti Puuvillavabriku ja paari väiksema ettevõtte töölised. Streikijate üldarv tõusis 2326-le töölisele ja streik kestis enamikus streikivatest ettevõtetest 3 päeva, 1.—3. septembrini.¹¹¹ Juba 1. septembri varahommikul valisid Peetri laevaehitustehase töölised 3-liikmelise saatkonna, et valitsuselt järele pärida, mis on tehtud kongressi arreteritud delegaatidega.¹¹² 2. septembril nõudsid sama tehase 541 töolist kategooriliselt väljasaadetute kohest tagasitoomist.¹¹³ Samasuguseid nõudmisi esitasid kõik streikivad töölised.

See protestistreik ei hoidnud aga ära ametiühingutegelaste Eesti piiridest väljasaatmist ega Irboska mõrva. Kongressil valitud uue Eestimaa Ametiühingute Kesknõukogu hävitamine mõjus teatud määral pidurdavalt ka EKP tegevusele, kes kaotas keskse legaalse staabi töölisliikumise suunamiseks. Kuid kasutades kõiki järelejäänud legaalseid ja eriti illegaalseid võimalusi, tegi EKP septembris-oktoobris ära interventsioonisõja-vastase tohtu selgitustöö, mille tulemuseks oli sõjavastase meeleolu järsk tõus kodanlikus armees ja laiades töörahva hulkades.

Septembris-oktoobris ilmnnes ajutine streigivõitluse mõõn, mis arvatavasti oli osalt põhjustatud ametiühingute juhtiva aktiivi nõrgestamisest kodanluse poolt. Kuid samal ajal kogunes töölise hulgas üha rohkem kodanlusevastast süttivat materjali. Septembrist on teada vaid 2 väiksemat streiki. 19.—22. septembril streikisid Massiprodukti 16 töolist¹¹⁴ ja 24.—25. septembril 50 sadamatöolist, nõudes palga tõstmist.¹¹⁵

Septembris-oktoobris halvenes kiires tempos töörahva niigi vilets elatustase elukalliduse kiire tõusu tõttu. Seepärast esitavad septembris peaaegu kõigi Tallinna tehaste töölised nõude tõsta palku ja töötada välja uus palgatarif. Selle nõudmise tõstsid üles ka Tartu töölised, Sindi kalevivabriku töölised ja paljude riigiettevõtete töölised.¹¹⁶ 3. oktoobril palusid Balti Puuvillavabriku naistöölised töökaitse komissari «... nende tööpalka kas või paari marga võrra päevas tõsta, sest maksetavate palkade juures olla nad nälga suremas»¹¹⁷.

¹¹¹ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1119, 1-d 6, 7 ja 44.

¹¹² Sealsamas, l. 6.

¹¹³ Sealsamas, s.-ü. 1120, l. 58.

¹¹⁴ Sealsamas, l. 40.

¹¹⁵ Sealsamas, s.-ü. 1133, l. 1.

¹¹⁶ Sealsamas, s.-ü. 988, l. 125 jj.

¹¹⁷ Sealsamas, l. 131.

Võttes arvesse tööliste nõudmisi ja ähvardavat olukorda moodustatigi töö ja hoolekande ministeeriumis vastav komisjon uue palgatariifi väljatöötamiseks. On huvitav märkida, et selle komisjoni poolt aluseks võetud arvutuste kohaselt oleks pidanud tööline 4-liikmelise perekonna toitmiseks ja katmiseks teenima päevas 84 marka ehk kuus 2100 marka.¹¹⁸ Kuigi ministeeriumi uus palgatariif võttis aluseks hulga väiksemad nõudmised, lükati see vabrikantide poolt kategooriliselt tagasi.¹¹⁹ Ministeeriumi ja ettevõtjate vahelisel kokkuleppel 29. oktoobril kehtestati 1. novembrist palgatariif, mis nägi ette Tallinnas kvalifitseeritud tööliste palganormideks olenevalt kategooriast 24—32,8 marka (seni saadi keskmiselt 19—23 marka), mustatööliste, s. o. kvalifitseerimata tööliste, 23,2 marka päevas ja naistöölisele 19,2 marka. Sellega nõustusid nii riigi- kui ka eraettevõtted. Ühtlasi nähti ette abinõud massiliseks üleminekuks tükitööle.¹²⁰

Kuid 1. novembri uued palganormid ja tükitöö rakendamine ei rahuldanud kaugeltki töölisi. Vahepeal oli oma palgatariifi projekti välja töötanud ka Eesti Raudteelaste Liidu juhatus, kus kuu-palga alammääraks oli 1553 marka.¹²¹ See nõudmine arutati läbi raudteetehaste tööliste koosolekul, kiideti siin heaks ja otsustati selle kehtestamist toetada aktiivse väljaastumisega. Aktiivse väljaastumise küsimus pandi veel 4. novembril üldisele salajasele hääletamisele. Aktiivse väljaastumise poolt oli 847, vastu 96 häält. Erapooletuks jäi 32 töölist.¹²² Raudteetehaste tööliste meeleolu illustreerib fakt, et koosoleku algul toodi välja 1905. a. raudteetöölise lipp ja lauditi 1905. aasta 16. oktoobri veretöömälestuseks «Internatsionaali». 5. novembril teatati raudteetehastest, et olukord siin on nii teravaks läinud, et tööliste poolt «... esiteks meistrid ja komissarid, pärast aga ka ministrid maha lüüakse».¹²³

Oma nõudmiste toetamiseks panid Tallinna raudteetehaste töölisel 6. novembril toime 7-tunnilise itaalia protestistreigi, s. o. ilmusid tööle, kuid tööd ei teinud. Streikis 796 töölist, mille tulemusena läks kaduma 5472 töötundi.¹²⁴

5. novembril toimus streik umbes 400 osavõtjaga «Dvigatelis», kus protestiti uute palganormide ebaõiglase rakendamise vastu.¹²⁵ 5.—8. novembril streikis sadamas 80 töölist, nõudes palga kõrgendamist. Sadamatöölised sunniti tööle tagavarapataljoni sõdurite töölerakendamise ähvardusega.¹²⁶

Sellises ärevas õhkkonnas ilmus 7. nov. EKP Keskkomitee

¹¹⁸ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 988, l. 13.

¹¹⁹ Sealsamas, l-d 140—142.

¹²⁰ Sealsamas, l. 175—177.

¹²¹ Sealsamas, s.-ü. 1120, l. 32.

¹²² Sealsamas, s.-ü. 1119, l. 42 jj.

¹²³ Sealsamas, l. 41.

¹²⁴ Sealsamas, l. 9.

¹²⁵ Sealsamas, l. 15.

¹²⁶ Sealsamas, l. 47.

üleskutse «Protestistreigile punase Peterburi kaitseks!» Selles öeldi, et pärast Pihkva petteläbirääkimisi pani kodanlik valitsus «... oma väed ühes Judenitšiga siiski liikuma Pihkva, Põtalovo ja Peterburi sihis!» Märgiti, et valgete valitsuskoormab ennast uute kisendavate kuritegudega rahva vastu. Sõdureid-proletaarlasti kutsuti üles pöörama täägid nende vastu, kes sunnivad minema sellisele kõige häbistavamale sõjakäigule. Lendleht pöördus Tallinna proletariaadi poole sõnadega:

«Seltsimehed ja vennad! Teie olete alati olnud kogu Eesti töörahva mõistuseks ja südametunnistuseks. Kostku ka seekord teie protestihääl üle terve maailma. Peskem maha häbiplekk Eesti töörahva poolt. Ärgu võigu ükski ajalookirjutaja ütelda, et Eesti tööliklass truualamilikult ja hirmunult pealt on vaadanud, kui punast Peterburi veristama mindi.»¹²⁷

Tallinna töölisi kutsuti 7. novembril — Oktoobrirevolutsiooni 2. aastapäeval — ühepäevasele protestistreigile.

Streik ei toimunud küll 7. novembril, kuid, alanud 13. novembril, kestis ta ühe päeva asemel ligi kaks nädalat. Nimelt pidi valitsus 12. novembril andma vastuse Eesti Raudteelaste Liidu poolt esitatud uue palgariifi kohta, mis oli heaks kiidetud ka enamiku teiste Tallinna tehaste tööliste poolt. Strandmani valitsus aga jättis tööliste õigustatud nõudmised tähele panemata. Sellepärast esines Raudteelaste Liidu juhatus 12. novembril avaliku teadaandega kõigile raudteelastele, ametiasutustele ja ajalehtedele, kus märkis, et spekulantide must äri lööb Eestis lopsakaid õisi, Eesti mark on kaotanud $\frac{9}{10}$ oma väärtusest, tarbeainete hinnad on mõne kuu jooksul tõusnud mitusada protsenti, valitsus aga, kes koosneb «sotsialistlike» erakondade esindajatest, pani maksma 1. novembril palgamäärad, mis vastavad vaid $\frac{2}{5}$ -le elatusmiinimumist ja püüab tükitöö sisseviimise teel ülemäärast rõhumist kindlustada. Et valitsus Raudteelaste Liidu juhatuse palgariifi vastu ei võtnud, siis protestiks selle vastu katkestab liit ajutiselt oma tegevuse ja kuulutab raudteelased «täielisteks riigiorjadeks», kes ütlevad endid lahti poliitilistest kohustustest ja õigustest ning katkestavad oma tegevuse ka igasugustes poliitilistes parteides. Raudteelaste Liidu tegevus pidi uuesti algama siis, kui valitsus tööliste nõudmised rahuldab.¹²⁸ Seega kutsuti raudteelasi passiivse vastupanu, nn. itaalia streigi teele. Tegelikult algasid aga raudteetehaste töölikud aktiivset väljaastumist — streiki, mis sai tõukeks võimsale novembri üldstreigile Tallinnas.

13. novembril puhkes osaline streik Tallinna raudteetehastes, kuigi valitsusvõimud ähvardasid streikijate suhtes kasutada sõjaseadust. Streikima asus esialgu umbes 600 töolist. Repressioonide surve suudeti siin streiki 14. novembril pidurdada, kuid 15. no-

¹²⁷ Vt. V. Kingissepp, Võitlus, lk. 59.

¹²⁸ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1120, l-d 31—33.

vembril puhkes ta lahti uue jõuga. Streigist võttis nüüd osa juba 1200 töölisi. Koos raudteetehaste töolistega algasid streiki 13. novembril ka 2450 Tallinna sadamatehaste töölisi.¹²⁹ 13. novembril laienes streik ka Noblessneri laevaehitustehasesse ja «Dvigateli». 14. novembril ühinesid streigiga Wiegandi ning Krulli, 17. novembril Tselluloosivabriku ja 18. novembril Vene-Balti Laevatehase töölised. Streik muutus Tallinnas üldiseks, haarates kõik tähtsamad tööstusettevõtted. Streikijate üldarv tõusis ametlike andmete alusel 5487-le.¹³⁰ Suurematest Tallinna tööstusettevõtetest jäid streigist eemale vaid Balti Puuvillavabrik ja Mayeri Keemiafabrik.

Streik oli seekord eriti visa. 17. novembril võtsid raudteetehaste töölised vastu otsuse: «Enne tööd mitte alata, kui palga alammäär maksuma pole pandud, mitte ainult raudteel, vaid kõigis vabrikutes ja tehastes.»¹³¹ Streik omandas nüüd juba ilmselt poliitilise iseloomu. Kõigis tehastes ja vabrikutes levitati kommunistlike lendlehti.¹³² Need kutsusid visale streigile ja võitlusele sõja vastu, mis ühe põhjusena halvendab tööliklassi majanduslikku ja poliitilist olukorda.

Kodanlik valitsus püüdis streiki, mis jätkus ja ähvardas veelgi paisuda, sealhulgas ähvardas raudteele levida, murda tööliklassi aktiivsemate juhtide arreteerimisega. Nii teostati Tallinna sadamatehaste tööliste hulgas ööl vastu 18. novembrit arvukaid arreteerimisi.¹³³ Kuid see ei mõjunud. Oli vaja teostada ulatuslikumat vägivalda.

Üldstreigi survel likvideeris kodanlus juba paar kuud kestnud valitsuskriisi. 18. novembril lahkus Strandmanni kelmidevalitsus, andes teed Tõnissoni nn. koõdivalitsusele. Uus valitsus asus «kindla käe» poliitikale. Oma esimeseks ülesandeks seadis ta kodanlikku režiimi ohustava üldstreigi likvideerimise massiliste repressioonidega. Eriti ohtlik oli valitsusele streik raudtee- ja sadamatehastes, mis vahetult täitsid sõjatellimusi ja olid faktiliselt militariseeritud. Seepärast kodanliku armee staabiülem teatas, et streik nõrgendas tunduvalt Narva rinnet, sest «üksikud suurtükid, mis remondis olid ei jõudnud sellepärast väerinnale, et meie sõjavarustuse töökodades streik oli».¹³⁴

Juba 18. novembril anti uue valitsuse poolt välja käsud riigiettevõtetes — Tallinna raudtee- ja sadamatehastes — streikivate tööliste mobiliseerimiseks. See pidi üldstreigile andma otsustava hoobi, sest siin ulatus streikijate arv 3650-le. Sadamatehastes kuulus mobilisatsioon alla umbes 700 ja raudteetehastes 125 töölisi. Uus valitsus asus kasarmukorra sisseseadmisele tehastes. Teates

¹²⁹ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1119, l-d 40 ja 54.

¹³⁰ Vt. sealsamas, l-d 40, 59 ja s.-ü. 1120, l-d 42—43, 50—51.

¹³¹ Sealsamas, s.-ü. 1120, l. 41.

¹³² Sealsamas, l-d 42—43.

¹³³ Sealsamas, s.-ü. 1119, l. 40.

¹³⁴ «Päevaleht» nr. 258, 25. nov. 1919.

töö ja hoolekande ministeeriumile 18. novembril öeldi, et sadamatehastes kuulub mobilisatsiooni alla «... umbes 700 töölisi, kes peavad täna, s. o. 19. s. k. p. vastuvõtmise komisjoni ilmuma»¹³⁵. Raudteetehastes anti mobiliseerimiskutse kätte rohkem kui 100-le töölisele, teised töölised aga vallandati. Siin mobiliseeriti 125 meest, arreteeriti 32 ja vallandati 23 aktiivsemat töölisi.¹³⁶ Seetõttu tekkis siin isegi kvalifitseeritud tööliste puudus; mida otsustati kõrvaldada kodanliku armee sõdurite töölerakendamise teel.

Massiliste repressioonide tulemusena suudeti streik sadama- ja raudteetehastes 23.—24. novembriks lõpetada. Nüüd läksid valitsuse otsesel toetusel üle pealetungile ja massilise lokoudipoliitika rakendamisele ka eraettevõtjad. Streikivates ettevõtetes vallandati kõik töölised ja alustati siis nende uuesti tööle palkamist. Selle tulemuseks oli üldstreigi mahasurumine 28.—29. novembriks ka eraettevõtetes.

Massilised repressioonid kujunesid kodanlusele sellal paratamatuks abinõuks, sest Tallinna tööliste üldstreik langes kokku ajaga, millal Punaarmee oli tegelikult juba purustanud Judenitši ja andis rea valusaid hoopse ka eesti kodanlusele. 16. novembril, vabastanud Jamburgi, algas Punaarmee ulatuslikku pealetungi Narva all, et lõplikult purustada Loodearmee ja sundida kodanlikku Eestit sõlmima rahu.

«Kommunisti» lendleht nr. 10 hindas novembri üldstreiki kõige visamaks streigiks Tallinna tööliklassi senises ajaloos, mille suulis murda vaid avalik kodanlik vägivald. Streik näitas töölistele, et ka oma majanduslikke nõudmisi nad ei saa rahuldada, murdmata kodanluse vägivaldavalitsust. Lendlehes öeldi: «Majandusliku streigi muudab kodanlus ise kodanluse vastaseks võitluseks.»¹³⁷

Tallinna tööliklassi aktiivne streigivõitlus, mis algas juba novembri esimestel päevadel ning muutus varsti üldstreigiks, ja vastupanu jätkuvale sõjale kodanlikus armees olid oluliseks osaks nende põhjuste rühmas, mis sundisid Eesti valitsust minema uuesti rahuläbirääkimistele. Mitte juhuslikult ei võtnud kodanlik valitsus just Tallinna üldstreigi kõrgmomendil 19. novembril vastu otsust alata uuesti rahuläbirääkimisi Nõukogude Venemaaga. Langenud kahepoolse surve alla — rindelt Punaarmee poolt ja tagalast oma töörahva poolt — pidi kodanlik valitsus, vaatamata antandi riikide keelule, asuma rahu teele.

Pärast võimsat novembri üldstreiki vaibus tööliklassi streigivõitlus detsembris. Detsembrist on teada vaid Tallinna sadama tolliameti 140 töölise streik, mille tulemusena nende päevapalka tõsteti 30 margalt 35 margale.¹³⁸

¹³⁵ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1119, l. 36.

¹³⁶ Sealsamas, s.-ü. 1120, l-d 42—43.

¹³⁷ «Kommunisti» lendleht nr. 10, 11. 1919.

¹³⁸ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1119, l. 24 jj.

Väljaspool Tallinna 1919. a. viimastel kuudel streike ei ole vist toimunud, kuid töölisklassi võitluse elavnemise tendentse võib tähele panna 1919. a. oktoobrist alates ka provintsis. Nii on Narvas Kreenholmi Manufaktuuri, Lina- ja Kalevivabriku ettevõtjad sunnitud, ilmselt streigi ähvardusel, 29. oktoobril 1919 tööliste palku tõstma 60 penni võrra tunnis.¹³⁹ Ka Sindi Kalevivabrikus, kus sügisel tööliste päevapalk oli keskmiselt 6—10 marka päevas ja tööpäeva pikkus 10—15 tundi, töötatakse tööliste poolt oktoobri lõpus välja uus palgatariif, kus nõutakse kvalifitseeritud tööliste päevapalga tõstmist 17—20 margale.¹⁴⁰ Novembris algavad pikalevenivad läbirääkimised ettevõtjatega, kes ei taha tööliste nõudmisi täita. 3. detsembril toimunud töölistekoosolekul on Sindi Kalevivabriku direktor nõus palku tõstma 50% võrra, mida aga töölisel loevad ebapiisavaks ja otsustavad «Tallinna eeskujul» oma palgatõstmise nõudmisi veelgi suurendada. Kuid otsustav järk Sindi tööliste võitlusest oma majandusliku olukorra parandamise eest langeb juba 1920. aastale.

Eesti töölisklassi streigivõitlus 1918. a. lõpul ja 1919. aastal moodustab kõige visama ja kõige kangelaslikuma lehekülje eesti töölisklassi streigivõitluse ajaloos. 14 kuu jooksul streikis ametlikes dokumentides registreeritud juhtudel 28 525 töolist. Tegelikult ei ole kõigi streikide osas streikijate arvu registreeritud, kuigi on teada, et streigid on toimunud, millele oleme tähelepanu juhtinud igal üksikul juhul. Seega võib streikijate üldarvu 14 kuu jooksul julgesti hinnata vähemalt 30 000-le, kusjuures nendest 20 000 streikis 1919. a. 90% toimunud streikidest olid poliitilised, kuna ka majanduslike streikide korral need kodanliku valitsuse repressioonide tõttu tavaliselt kasvasid üle poliitilisteks protestistreikideks. Isegi kodanliku töö ja hoolekande ministeeriumi kokkuvõttes streikide kohta perioodil november 1919 — juuli 1919 märgitakse, et toimunud 12 streigist oli vaid 4 majanduslikku streiki 1592 osavõtjaga ja 8 poliitilist streiki 19 187 streikijaga.¹⁴¹

СТАЧЕЧНАЯ БОРЬБА ЭСТОНСКОГО РАБОЧЕГО КЛАССА В КОНЦЕ 1918 ГОДА И В 1919 ГОДУ

Доц. канд. ист. наук К. Сийливаск

Резюме

Стачки эстонских рабочих в конце 1918 г. и на протяжении всего 1919 г. в условиях гражданской войны и иностранной военной интервенции были одним из самых эффективных средств,

¹³⁹ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 764, l. 34.

¹⁴⁰ Sealsamas, s.-ü. 997, l. 11.

¹⁴¹ Sealsamas, s.-ü. 1005, l. 20.

которые использовались Коммунистической партией Эстонии для мобилизации рабочего класса на борьбу против буржуазной диктатуры и антисоветской интервенции.

Стачки расстраивали военные планы буржуазии, затрудняли производство военного снаряжения, его ремонт и доставку на фронт.

Статья написана главным образом на основе архивных материалов.

Стаечная борьба эстонского рабочего класса в указанный период происходила в тяжелых условиях гражданской войны и хозяйственной разрухи. В 1918 г., во время немецкой оккупации, промышленность Эстонии была разрушена. Из 51 739 промышленных рабочих работали в начале 1919 г. только 14 752 рабочих. В главном промышленном центре Таллине число рабочих упало с 28 000 до 5 000—6 000. В 1918 году экономическое положение рабочих резко ухудшилось и безработица стала хроническим явлением. Стаечная борьба эстонских рабочих особенно усилилась в ноябре 1918 г., когда началась революция в Германии и возникло революционное брожение в местных немецких оккупационных войсках. 8—12 ноября в Таллине происходила всеобщая стачка протеста против оккупационных властей, в которой вместе с железнодорожниками участвовало 6585 рабочих.

11 ноября в Таллине при поддержке оккупационных властей начало свою деятельность буржуазное Временное Правительство Эстонии, которое стремилось закрепить диктатуру буржуазии. С этого момента борьба эстонского рабочего класса была непосредственно направлена против эстонского буржуазного правительства и стоящих за ним капиталистов. В ноябре 1918 г. наряду с несколькими экономическими стачками произошла всеобщая забастовка протеста Таллинских рабочих против созыва буржуазного «Маапаява». Во всеобщей забастовке, по данным буржуазного правительства, участвовало 3942 таллинских рабочих.

В то же время таллинские рабочие выдвинули через профсоюзы требование восстановить отмененный оккупационными властями советский тариф заработной платы, установленный 16 января 1918 г. Под угрозой новой всеобщей забастовки, которая для буржуазии была тем более опасной, что в освобожденной Красной Армией Нарве была провозглашена Эстляндская Трудовая Коммуна — независимая Эстонская Советская Республика, поддерживаемая широкими массами трудящихся всей Эстонии, Временное буржуазное правительство вынуждено было удовлетворить это требование. В начале декабря соответствующий закон был издан. Это было значительной экономической победой Таллинского рабочего класса. Буржуазное правительство вынуждено было сделать эту уступку в целях ослабления классовой борьбы в своем тылу, выиграла время для формирования своих вооруженных сил для борьбы с Красной Армией и эстонскими трудящимися, а также для получения иностранной помощи.

Когда 12 декабря 1918 г. в Таллинский порт прибыл английский-

ский военный флот, буржуазное правительство открыто перешло к политическому террору против трудящихся. Правительство закрыло Совет Депутатов таллинских рабочих, запретило собрания и митинги, начались аресты и казни коммунистов и рабочих-активистов. Массовой террор продолжался до весны 1919 г.

В условиях белого террора начался упадок стачечной борьбы. В этот период произошла только одна стачка на Таллинском целлулоидном заводе.

Новая волна стачек вспыхнула в мае 1919 г., сначала в виде борьбы за увеличение зарплаты, но в результате репрессии со стороны буржуазного правительства экономическая борьба переросла в политическую. Стачечное движение началось 2 мая в Таллине всеобщей стачкой печатников, во время которой правительство было арестован Центральный Совет Профсоюзов Эстонии. Рабочие ответили на это стачкой протеста. Прибегнув к некоторым экономическим уступкам, властям удалось подавить стачку. Последняя была особенно опасна для правительства потому, что она вспыхнула в начале I похода Юденича на Петроград.

Однако в июне-июле в Таллине произошел ряд новых стачек.

В конце августа 1919 г. в Таллине состоялся I конгресс профсоюзов Эстонии, который был разогнан буржуазным правительством, причем его активнейшие члены были арестованы. После этого насильственного акта в Таллине 1—2 октября последовал ряд новых стачек протеста, в которых участвовало 2326 рабочих.

Одной из самых упорных и продолжительных стачек эстонского рабочего класса была ноябрьская стачка в Таллине во время II похода Юденича. Общее число бастовавших доходило по официальным данным до 5487 человек. Стачка была ликвидирована лишь в результате массовых репрессий. В таллинских железнодорожных мастерских и на кораблестроительной верфи, которые выполняли военные заказы, была объявлена мобилизация рабочих, а вместе с тем начались и аресты. На этих предприятиях стачка закончилась только 28—29 ноября.

Активное стачечное движение эстонского рабочего класса в ноябре 1919 г. было одним из тех факторов, которое заставило буржуазное правительство пойти на мирные переговоры с Советской Россией в декабре 1919 г. В результате этого Эстония вышла из антисоветской интервенционной войны и заключила Тартуский мир 2 февраля 1920 г.

Стачечная борьба эстонского рабочего класса в конце 1918 г. и на протяжении 1919 г. была самой упорной и героической страницей истории стачечной борьбы эстонского пролетариата. В течение 14 месяцев бастовало в Эстонии свыше 30 000 рабочих, причем 90% из общего числа стачек были политические, направленные против диктатуры буржуазии и интервенционной войны.

STREIKAKTIONEN DER ESTNISCHEN ARBEITERKLASSE ENDE DES JAHRES 1918 UND IM JAHRE 1919

K. Siilivask

Zusammenfassung

Streikaktionen der estnischen Arbeiter Ende des Jahres 1918 und während des ganzen folgenden Jahres bildeten unter den Bedingungen des Bürger- und Interventionskrieges eines der effektivsten Mittel, dessen sich die Kommunistische Partei Estlands zur Mobilisierung der Arbeiterklasse zum Kampf gegen die bürgerliche Diktatur und die antisowjetische Intervention bediente.

Die Streiks vereitelten die Kriegspläne der Bourgeoisie, indem sie der Produktion der Kriegsausrüstung, ihrer Instandsetzung und Zustellung an die Front Hindernisse in den Weg stellten.

Der vorliegende Artikel ist in der Hauptsache auf Grund von Archivmaterialien verfaßt.

Die Streikaktionen der estnischen Arbeiterklasse während der obenerwähnten Periode wurden unter den schweren Bedingungen des Bürger- und Interventionskrieges und des wirtschaftlichen Niedergangs durchgeführt. In der Zeit der deutschen Okkupation im Jahre 1918 lag die Industrie Estlands danieder. Von 51739 Industriearbeitern arbeiteten zu Anfang des Jahres 1919 nur 14 752. Im wichtigsten Industriezentrum Estlands, in Tallinn, war die Zahl der Arbeiter von 28 000 auf 5 000—6 000 gesunken. Im Jahr 1918 hatte sich die wirtschaftliche Lage der Arbeiter jah verschlechtert, und Arbeitslosigkeit war zu einer chronischen Erscheinung geworden.

Die Streikbewegung der estnischen Arbeiter wurde im November des Jahres 1918 besonders intensiv, als die Revolution in Deutschland ausbrach und es in den örtlichen deutschen Besatzungstruppen zu gären anfang. Vom 8. bis zum 12. November kam es in Tallinn zu einem allgemeinen Proteststreik gegen die Besatzungsmächte, an dem sich zusammen mit den Eisenbahnern 6 585 Arbeiter beteiligten.

Am 11. November begann, von den Besatzungsmächten unterstützt, die bürgerliche Provisorische Regierung Estlands ihre Tätigkeit, die bestrebt war, die Diktatur der Bourgeoisie zu errichten. Von dieser Zeit an war der Kampf der estnischen Arbeiterklasse unmittelbar gegen die estnische bürgerliche Regierung und die sie unterstützenden Kapitalisten gerichtet. Im November 1918 fand außer einer Reihe von kleineren Wirtschaftsstreiks ein Protestgeneralstreik der Tallinner Arbeiter gegen die Einberufung des bürgerlichen «Maapäev» (der Landtag) statt. Nach Angaben der bürgerlichen Regierung beteiligten sich an diesem Generalstreik 3942 Tallinner Arbeiter.

Zur selben Zeit erhoben die Tallinner Arbeiter durch ihre Gewerkschaften die Forderung, daß der von den Besatzungsmächten für ungültig erklärte sowjetische Lohntarif vom 16. Januar 1918 wieder in Kraft gesetzt werde. Unter Androhung eines neuen Generalstreiks, der für die Bourgeoisie desto gefährlicher war, da in der von der Roten Armee befreiten Stadt Narwa die Estnische Arbeiterkommune — die unabhängige Estnische Sowjetrepublik — proklamiert worden war, die von den breiten Massen der Werktätigen ganz Estlands unterstützt wurde, sah sich die bürgerliche Provisorische Regierung genötigt, diese Forderung zu erfüllen. Anfang Dezember wurde das entsprechende Gesetz veröffentlicht. Das war ein bedeutender wirtschaftlicher Sieg der Tallinner Arbeiterklasse. Die bürgerliche Regierung war gezwungen, sich zu diesem Zugeständnis herbeizulassen, um den Klassenkampf im Rücken der Front abzuschwächen, um Zeit zu gewinnen, ihre Streitkräfte zum Kampf gegen die Rote Armee und die estnischen Werktätigen zu mobilisieren und auch Hilfe aus dem Auslande zu erhalten.

Als am 12. Dezember 1918 die englische Kriegsflotte im Tallinner Hafen eintraf, ging die bürgerliche Regierung öffentlich zum politischen Terror gegen die Werktätigen über. Die Regierung löste den Sowjet der Deputierten der Werktätigen Tallinns auf, verbot Versammlungen und Meetings, es begannen Verhaftungen und Hinrichtungen von Kommunisten und Arbeitern-Aktivisten. Der Massenterror dauerte bis zum Frühjahr des Jahres 1919.

Unter den Bedingungen des weißen Terrors begann die Streikbewegung abzuflauen. In dieser Periode kam es nur zu einem Streik auf der Tallinner Zellulosefabrik.

Eine neue Streikwelle geriet im Mai 1919 ins Rollen, zuerst in Form eines Kampfes für Lohnerhöhung, doch infolge von Repressionen von seiten der bürgerlichen Regierung ging der wirtschaftliche Kampf in einen politischen über. Die Streikbewegung begann am 2. Mai in Tallinn mit einem Generalstreik der Drucker. Während dieser Zeit wurde der Zentralsowjet der Gewerkschaften Estlands arretiert. Die Arbeiter reagierten darauf mit einem Proteststreik. Durch einige ökonomische Zugeständnisse gelang es der Obrigkeit, den Streik beizulegen. Dieser Streik war für die Regierung besonders gefährlich, da er zu Beginn des I. Feldzugs von Judenitsch auf Petrograd ausbrach.

Im Juni—Juli jedoch kam es zu einer Reihe von neuen Streiks in Tallinn.

Ende August 1919 tagte in Tallinn der I. Kongreß der Gewerkschaften Estlands, der von der bürgerlichen Regierung gewaltsam aufgelöst wurde, wobei die aktivsten Teilnehmer verhaftet wurden. Diesem Gewaltakt folgte in Tallinn vom 1. bis zum 2. September eine Reihe von neuen Proteststreiks, an denen sich 2326 Arbeiter beteiligten.

Einer der allerhartnäckigsten und am längsten andauernden

Streiks der estnischen Arbeiterklasse war der Novemberstreik zu Tallinn zur Zeit des II. Feldzuges von Judenitsch. Die Gesamtzahl der Streikenden belief sich auf 5487 Personen. Nur durch die massenweise Anwendung von Repressivmaßnahmen wurde der Streik niedergeworfen. In den Werkstätten der Tallinner Eisenbahner und auf den Schiffsbauwerften, wo Kriegsaufträge ausgeführt wurden, wurde die Mobilisation der Arbeiter bekanntgegeben, zugleich begannen auch Verhaftungen. Auf diesen Betrieben wurde der Streik erst am 28/29. November abgebrochen.

Die aktive Streikbewegung der estnischen Arbeiterklasse im November 1919 bildete einen der Faktoren, der die bürgerliche Regierung bewog, mit Sowjetrußland friedliche Verhandlungen einzuleiten. Als Ergebnis derselben schied Estland aus dem anti-sowjetischen Interventionskrieg aus und schloß am 2. Februar 1920 den Frieden zu Tartu.

Die Streikaktionen der estnischen Arbeiterklasse Ende des Jahres 1918 und während des ganzen folgenden Jahres waren die hartnäckigsten und heldenmütigsten in der Geschichte der Streikbewegung des estnischen Proletariats. Im Laufe von 14 Monaten streikten in Estland mehr als 30 000 Arbeiter, wobei 90% der Gesamtzahl der Streiks politisch und gegen die Diktatur der Bourgeoisie und den Interventionskrieg gerichtet waren.